GROEIMEE

GROENLINKS

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

Verkiezingsprogramma 2006 - 2010

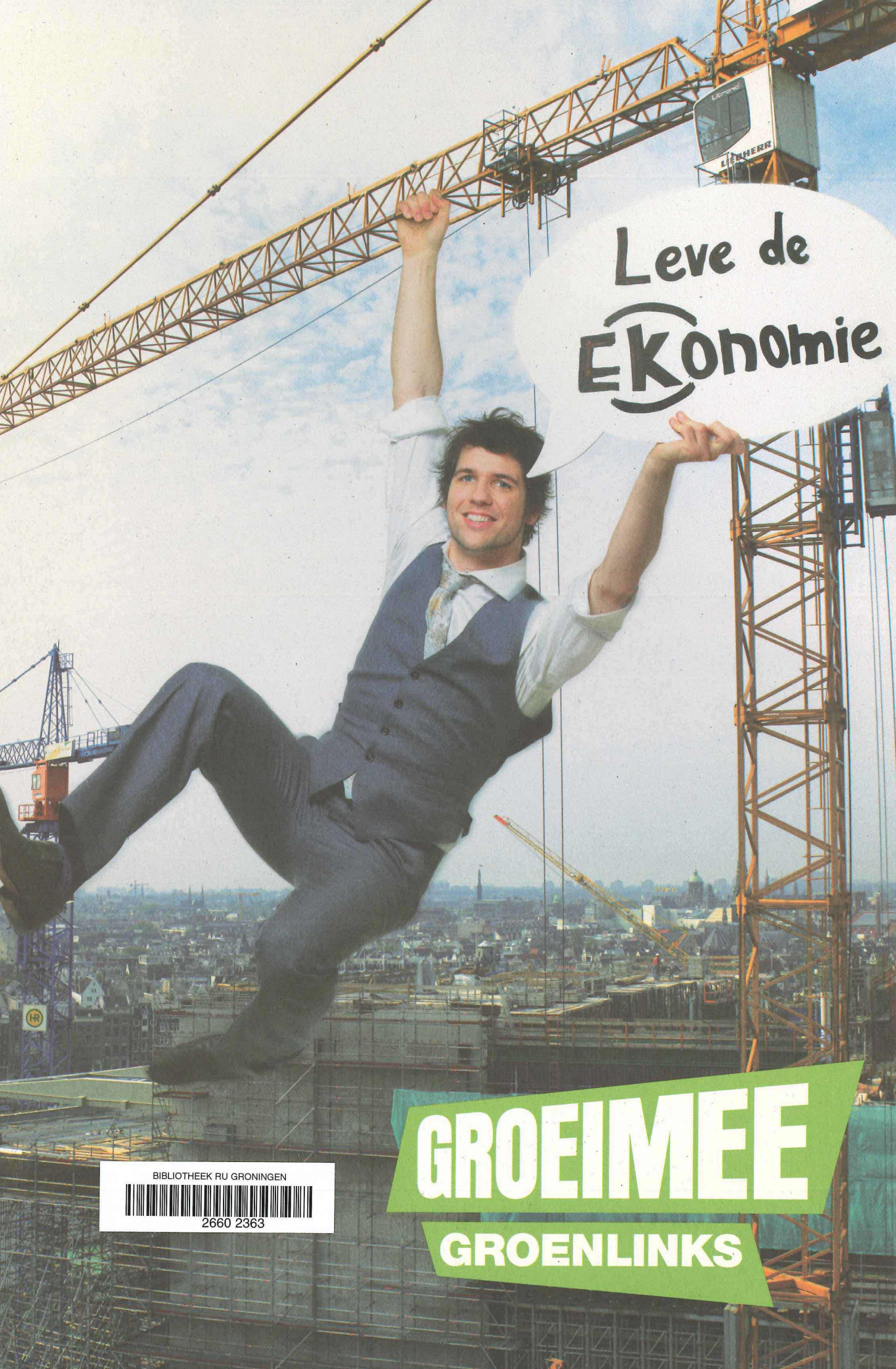

BIBLIOTHEEK RU GRONINGEN
2660 2363

dubbel

GROEI MEE

Beste kiezer, ... 3

1 Nederland wereldland ... 4

2 Een vrijzinnig land ... 7

3 Zoveel mensen, zoveel talenten ... 9

4 Het goede leven ... 11

5 Duurzame welvaart ... 14

6 Iedereen werkt mee ... 15

7 Ontspannen zorgen ... 18

8 Land zonder angst ... 21

9 Allemaal burgers ... 23

10 Een rijke toekomst ... 25

Voorstellen voor de komende vier jaar ... 26

LEVEDE EKONOMIE

GROEIMEE

GROENLINKS

www.groenlinks.nl/ekonomie

Beste kiezer,

Op 22 november aanstaande mag je stemmen voor de Tweede Kamer. Dan heb je de kans om te kiezen voor een andere politiek. Veel mensen willen dat, net als GroenLinks. Er zijn zoveel kansen om het beter te doen. GroenLinks doet je een voorstel. En ik nodig je uit om dat mogelijk te maken, door te kiezen voor een socialer, groener en toleranter Nederland.

Kies je voor kansen voor iedereen?
GroenLinks wil meer kansen op werk en een zelfstandig bestaan voor iedereen. We gaan uit van de kracht van mensen en willen talent naar boven halen. Dat betekent nieuwe banen en meer geld voor beter onderwijs. Verdien je nu weinig? Dan houd je bij ons meer geld over. Verdien je veel? Dan betaal je bij ons mee aan een prettiger land en een eerlijke wereld.

Kies je voor een gezonde en groene EKOnomie?
Nederland barst van de ideeën voor schone en slimme groei van de EKOnomie. GroenLinks wil dat er in Nederland meer duurzame energie komt. Dat je comfortabel en snel kunt reizen met het openbaar vervoer. Dat je meer kunt genieten van de natuur en van een opgeknapt landschap. Wij maken het makkelijker om lekker, gezond en biologisch te eten. Ook dieren krijgen zo een beter leven.

Voel je je thuis in een kleurrijk land, met ruimte voor verschillen?
GroenLinks wil mogelijk maken dat mensen naar elkaar toe groeien. Iedereen verdient het om in vrijheid te leven en zichzelf te zijn. Je moet je kunnen ontwikkelen en je eigen keuzes kunnen maken. Wij accepteren geen discriminatie. We houden rekening met elkaar en laten de ander vrij. Iedereen heeft recht op een eigen mening, religie, leefstijl of seksuele voorkeur.

GroenLinks wil groeien om alle ideeën uit te kunnen voeren. Ik nodig je uit om dit programma te lezen en te bepalen of GroenLinks je stem verdient. Groei mee! GroenLinks.

Met hartelijke groet,

Femke Halsema

1 Nederland wereldland

Eén wereld vol kansen ...

De wereld is klein. Globalisering verbindt ons allen. We zijn in het dagelijks leven nauw verweven met Europa en de andere continenten. Jongeren MSNen met vrienden over de hele wereld. Europese scholieren en studenten lopen steeds vaker een tijdje stage in een ander land van de Europese Unie. Onze buren komen uit Turkije of Marokko, maar ook uit Engeland of Duitsland. De pensionado zoekt de warmte op in Spanje. Ondernemers verkopen hun producten ver over de grenzen.Als praktisch idealisten komen velen in actie, zoals de mensen die weeshuizen stichten in arme landen. Producten, mensen en ideeën reizen de wereld over. Wij zien de voordelen en kansen van openheid.

... maar nog niet voor iedereen

Er is ook een keerzijde. Sommigen verliezen hun baan, omdat bedrijven zich elders vestigen. Als de tropische bossen straks werkelijk verdwenen zijn, hapt de wereld naar adem. Wereldwijd zijn miljoenen op de vlucht voor armoede en geweld. Olieschaarste, gebrek aan schoon drinkwater en botsende culturen en religies zijn een bron van spanningen en conflict. Radicalisering van islamitische jongeren vindt plaats in internationale netwerken via internet. Arme landen, vooral in Afrika, hebben nauwelijks invloed op het wereldtoneel. Eenzijdig optreden van het Westen en het telkens niet nakomen van internationale afspraken over armoede en milieu voeden het wantrouwen in de rest van de wereld. De afgelopen periode ontbrak de politieke moed om armoede en schending van mensenrechten aan de kaak te stellen. In de Nederlandse politiek werd de brede blik naar buiten ingeruild voor oogkleppen.

Volgens de Verenigde Naties zijn er meer dan 800 miljoen mensen ondervoed.
Daar staan één miljard mensen met overgewicht tegenover.

Maak verschil met solidaire politiek

Nederland is een wereldland. Dat verschuilt zich niet achter de dijken. Hoop, politieke inzet en betrokkenheid doen er toe. We zijn met velen die dagelijks strijden voor een rechtvaardige en groene wereld, met meer democratie en minder fundamentalisme. We zijn voor kwijtschelding van schulden van arme landen en willen internationale samenwerking die de allerarmsten echt helpt. Scherpe regels zijn nodig om internationaal opererende bedrijven te dwingen maatschappelijk verantwoord te ondernemen.

Globalisering gaat niet vanzelf goed. Harde internationale afspraken zijn nodig over mensenrechten en eerlijke handel, aids en vogelgriep, water en klimaatverandering. Alleen dan bereiken we de zogenoemde 'millenniumdoelen' die we hebben afgesproken voor 2015: halvering van de extreme armoede, elk kind gaat naar school, gelijkheid van mannen en vrouwen, minder kinder- en moedersterfte en het stoppen van de verspreiding van ziekten als malaria. Landen en internationale organisaties moeten samenwerken om conflicten te voorkomen. Maar arme landen bepalen zelf hoe zij zich willen ontwikkelen. Dat moet niet worden voorgeschreven door het Westen.

Een sociaal en groen Europa

Het ideaal van een vrij, vreedzaam en welvarend Europa leeft sterk in Polen, Tsjechië, Hongarije en de andere nieuwe lidstaten. Een land als Turkije ziet in Europa zijn toekomst. De Europese samenwerking, die vrede en stabiliteit oplevert, is een voorbeeld in de wereld. Europa als tegenwicht tegen eigenzinnige Amerikanen, als pleitbezorger van mensenrechten en als trekker van een groene wereldeconomie. Een moderne en duurzame Europese economie vraagt om forse investeringen in milieu, kennis en innovatie. Nu gaan miljarden euro's op aan landbouwbeleid dat ten koste gaat van kleine boeren in ontwikkelingslanden. GroenLinks is altijd kritisch geweest over 'het Europa van de markt', met te weinig plaats voor mens en milieu. Wij willen een sociaal en groen Europa, dat democratisch en slagvaardig is. Een Europa dat oog heeft voor nationale verschillen en nationale bevoegdheden respecteert. Daarom ijveren wij met andere Europese groene partijen voor een beter Europees verdrag.

Een veilige wereld

De wereld is vol conflicten, niet alleen in Irak, Libanon of Afghanistan. Vooral in Afrika woeden burgeroorlogen waar de wereld van wegkijkt. Nederland en Europa moeten opkomen voor mensenrechten, armoedebestrijding, democratisering en conflictpreventie door op tijd politieke en diplomatieke druk uit te oefenen, economische boycots in te zetten en vredesmissies te steunen. De Amerikaanse geweldspolitiek biedt geen oplossingen, maar werkt averechts. De internationale wapenhandel moet aan banden worden gelegd. Alleen als grootschalige schending van mensenrechten of genocide dreigt, en als alle vreedzame middelen zijn uitgeput, kan militair ingrijpen gerechtvaardigd zijn. Dat vraagt een helder en uitvoerbaar mandaat van de Verenigde Naties.

Bij opsporing en vervolging van terroristen moeten politie, justitie en veiligheidsdiensten zich gesteund weten. Moslimterroristen zijn een groot gevaar, niet alleen voor het Westen. Vooral in islamitische landen maken zij veel slachtoffers. Bij de bestrijding van terrorisme moeten we wel zuinig zijn op de rechtsstaat. Die mag niet opzij worden gezet, zoals Bush doet in Guantanamo Bay. Het speelt hen die kiezen voor geweld in de kaart en maakt de wereld niet veiliger. Ook het conflict tussen Israël en de Palestijnen vormt een belangrijke voedingsbodem voor radicalisering. Het is cruciaal dat er een democratische Palestijnse staat komt, en dat Israël daaraan meewerkt. De muur op Palestijns grondgebied moet worden afgebroken en nederzettingen ontmanteld. De Europese Unie moet de druk maximaal opvoeren op de partijen in het Midden-Oosten en de Verenigde Staten om eindelijk tot echte oplossingen te komen. De spiraal van geweld en vergelding moet worden gestopt.

Natuurlijk migreren mensen

Zolang er armoede, oorlog en onderdrukking bestaan, slaan mensen op de vlucht. Wij willen nuchter omgaan met migratie in Nederland. Het maakt verschil of iemand op de vlucht is, bij zijn of haar gezin wil zijn of werk zoekt. Met goede rechtsbescherming krijgen asielzoekers voldoende tijd en mogelijkheid om hun verhaal te vertellen. Zij hebben recht op een snelle, maar zorgvuldige beslissing. Als hun asielaanvraag in procedure is, mogen zij werken en leren en hebben zij recht op gezondheidszorg. In de opvang van asielzoekers moet rekening worden gehouden met de kwetsbare positie van kinderen. Mensen die geen vluchteling blijken te zijn en het land dienen te verlaten, worden niet op straat gezet en hun kinderen worden niet uit de klas gehaald als terugkeer naar het herkomstland nog niet mogelijk is. Dat voorkomt dat mensen illegaal in ons land verblijven. De 26.000 uitgeprocedeerde asielzoekers die al jaren in Nederland zijn, krijgen alsnog een verblijfsvergunning.

In 2005 zijn 94.000 mensen uit het buitenland naar Nederland verhuisd.
121.000 Mensen zijn vertrokken. Van de migranten kwam 64 procent uit de Verenigde Staten en Europa.

Ook mensen die om andere redenen naar Nederland willen komen, kunnen rekenen op eerlijke spelregels. Huwelijksmigranten en kinderen kunnen zich in Nederland bij hun partner of ouder voegen. Inburgeren in het moederland is geen voorwaarde voor een verblijfsvergunning, maar wordt wel gestimuleerd. Arbeidsmigranten die een bijdrage leveren aan onze economie krijgen eenvoudiger een tijdelijke vergunning om hier te werken en te studeren.

GROEIMEE

GROENLINKS

www.groenlinks.nl/meedoen

2 Een vrijzinnig land

Wij willen wonen in een open land ...

In ons veelkleurige land hebben mensen verschillende leefstijlen. Daar gaan we ontspannen mee om. Iedereen heeft het recht anders te zijn en iedereen beleeft zijn geloof op eigen wijze. In een vrijzinnig land staan grondrechten als de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van godsdienst hoog in het vaandel. Niemand voelt zich opgesloten in gemeenschappen met opgelegde normen en waarden. Zo worden meisjes niet gedwongen een sluier te dragen. En durven homoseksuele jongeren uit de kast te komen. Iedereen heeft de vrijheid zich te ontplooien en maakt zijn eigen keuzes in het leven.

... niet in een kil klimaat

De afgelopen jaren is ons land veranderd. Er heerst een kil klimaat waarin verschillen tussen groepen op scherp zijn gezet. Migranten worden vooral aangesproken op criminaliteit, terrorisme of hun 'achterlijke' cultuur. Een toenemend aantal ouderen voelt zich niet meer thuis in deze samenleving en wil liever in seniorensteden wonen. Teveel vrouwen worden gekleineerd en mishandeld. Besnijdenis bij islamitische vrouwen komt nog steeds voor. Homo's voelen zich soms zelfs in Amsterdam niet meer veilig. Sommige islamitische jongeren raken verstrikt in gevaarlijke radicale netwerken. Extreem-rechtse jongeren maken zich schuldig aan haat en geweld. Maar onverdraagzaamheid brengt de vertrouwde wijk niet terug en maakt de buurt niet leefbaarder.

Streven naar emancipatie, uitsluiting en discriminatie bestrijden

Niemand hoeft zich geheel aan te passen aan dé Nederlandse cultuur, al is het maar omdat die niet bestaat. Het is terecht dat het oude motto 'integratie met behoud van eigen identiteit' aan de kant is gezet. Dat ging teveel uit van starre, onveranderlijke culturen waarin individuen ondergeschikt zijn aan de groep. Ons gaat het om emancipatie van het individu. Je mag zelf kiezen voor een hoofddoek, een driedelig pak of een roze driehoek. Al die verschillen zijn niet altijd gemakkelijk, maar individuen hebben de ruimte nodig om een eigen weg te kiezen, ongeacht herkomst, religie, leeftijd, sekse of seksuele voorkeur. Homo's mogen zich niet beperkt voelen in de uiting van hun seksuele geaardheid. Gehandicapten krijgen ondersteuning om zelfstandig te leven. Veel lager opgeleiden en islamitische vrouwen moeten zich veel meer emanciperen. Vrouwen mogen niet door hun man of gemeenschap worden belemmerd in hun ontplooiing. Wij zijn tegen gedwongen huwelijken. Organisaties die opkomen voor de rechten van vrouwen of strijden tegen huiselijk geweld krijgen veel meer steun van de overheid. Nederland heeft nog nooit een vrouwelijke minister president gehad. Het aantal vrouwen in topposities neemt toe, maar moet verder omhoog.

In onderzoeksinstellingen is twintig procent van het aantal onderzoekers vrouw.
Van de onderzoekers in het bedrijfsleven is dat negen procent. In Finland zijn deze percentages bijna twee keer zo hoog.

Achterstand vermindert als mensen meedoen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Niet alle migranten die hier al lang wonen, spreken goed Nederlands. Zij krijgen de mogelijkheid dit alsnog te leren met voldoende inburgeringscursussen die aansluiten bij opleidingsniveau en ervaring. Nieuwkomers dienen de Nederlandse taal te leren, in te burgeren, naar school te gaan en te werken. Maar dan moeten ze net als andere Nederlanders kunnen rekenen op gelijke kansen en een rechtvaardige behandeling.

Met alle verschillen is er één grens die niet ter discussie staat: iedereen heeft zich aan de wet te houden. Bovendien wordt iedereen in gelijke gevallen gelijk behandeld. Artikel 1 van de Grondwet is zeer belangrijk. Slachtoffers van discriminatie verdienen goede ondersteuning en moeten op eenvoudige wijze hun recht kunnen halen. Wij willen discriminatie krachtig bestrijden op de werkvloer, bij sollicitaties, in het uitgaansleven en op de woningmarkt. Door bijvoorbeeld discriminerende disco's te sluiten en sollicitatiebrieven anoniem te maken. De overheid geeft het goede voorbeeld door veel meer ouderen of gehandicapten in dienst te nemen.

Samen wonen, samen naar school

Samen leven begint met samen wonen in de buurt. Steden moeten meer doen om witte en zwarte wijken tegen te gaan. Het is belangrijk dat gemeenten harde afspraken maken met woningbouwcorporaties over het bouwen van voldoende betaalbare huurwoningen, zodat mensen, arm en rijk, jong en oud, meer te kiezen krijgen. Corporaties werken immers niet op een vrije woningmarkt; zij hebben een maatschappelijke taak. In grote steden moeten goedkope huizen in 'dure wijken' worden gebouwd. Rondom de grote steden worden kleinere gemeenten verplicht te zorgen voor veel meer betaalbare huizen. Zij moeten vaker woningen verhuren aan mensen met lage inkomens die uit de grote stad komen.

42 Procent van de Nederlanders vindt dat de leraar van hun kind beslist een autochtoon moet zijn.
57 Procent vindt dat ook van de minister-president.

Van de islamitische leerlingen gaat op dit moment 95 procent naar een niet-islamitische school. Maar ouders kunnen voor een islamitische school kiezen. De vrijheid van onderwijs is een groot goed. Van belang is dat alle scholen voldoen aan de hoge eisen die wij allemaal aan de kwaliteit van het onderwijs stellen. Geen enkele school mag kinderen weigeren. De school draagt bij aan de vorming van jongeren tot zelfstandige individuen die vroeg leren omgaan met verschillen. Het is daarom belangrijk dat kinderen uit verschillende achtergronden elkaar op jonge leeftijd tegenkomen. De school moet meedoen aan het tegengaan van zwarte en witte scholen.

3 Zoveel mensen, zoveel talenten

Onderwijs bevrijdt ...

Leren doe je je hele leven. Kennis verrijkt en opent deuren naar nieuwe kansen. We maken kennis met onze omgeving. Met andere mensen, hun ideeën en opvattingen. Met de samenleving en haar geschiedenis. Leraren spelen een grote rol. Dag in, dag uit helpen zij onze kinderen op weg. Met de snelste en modernste computers sluit het onderwijs aan bij de digitale leefwereld van jongeren. Flexibel beroepsonderwijs helpt de verdwaalde jongere de weg terug naar school en werk te vinden. De universiteit geeft ruimte aan talenten en is internationaal georiënteerd. De poort staat open voor de begaafde student, of die nu uit Groningen, Berlijn of New Delhi komt.

... bevrijd het onderwijs

Zo is het niet in het onderwijs. Onze talentenmachine, de motor van emancipatie, hapert. Teveel talent wordt niet herkend en blijft onbenut. Veel kinderen komen op de basisschool met grote achterstanden en maken die op school niet meer goed. Vijftien procent van de jongeren tussen 18 en 24 jaar verlaat het onderwijs zonder diploma. Er zijn verschillende oorzaken: veel opleidingen sluiten niet aan bij de vaardigheden van jongeren of bij de beroepspraktijk. Veel jongeren haken gefrustreerd af omdat zij geen stageplek kunnen vinden. Dat is desastreus voor hun kansen op de arbeidsmarkt.

Ook in het hoger onderwijs is na twee decennia bezuinigen de frustratie groot. Studenten krijgen niet de beste colleges in enorme collegezalen. Werkelijke verdieping in een beroepspraktijk of in de wetenschap is nauwelijks mogelijk. Deelname aan het hoger onderwijs is in Nederland in vergelijking met andere westerse landen laag. Buitenlandse studenten en onderzoekers staan niet te trappelen om een bijdrage te leveren aan onze kennis-economie, zeker niet met alle dwaze bureaucratie en hoge kosten voor een verblijfsvergunning.

Geen talent blijft onbenut

Het onderwijs heeft forse investeringen nodig. Scholen moeten meer vrijheid krijgen, met minder richtlijnen vanuit het ministerie en betere afspraken met gemeenten over het tegengaan van achterstanden, schooluitval en segregatie. De school van de toekomst voldoet aan de menselijke maat, want in onderwijsfabrieken voelt niemand zich thuis. Geld voor onderwijs is geld voor in de klas, niet voor de salarissen van managers en adviseurs. Voortaan worden docenten die aan veel scholieren met achterstanden of moeilijk lerende jongeren onderwijs geven, beter betaald. Leraren krijgen extra steun van gespecialiseerde vakdocenten, onderwijsassistenten en conciërges.

Het gemiddeld aantal leerlingen in het MBO nam door schaalvergroting sinds 1997 met 37 procent toe tot 6.775 leerlingen per school.

Achterstanden ontstaan op jonge leeftijd. Voor jonge kinderen met een (taal-)achterstand moet de voorschool beschikbaar komen. Ouders worden door consultatiebureaus gestimuleerd om hiervan gebruik te maken. Scholen met veel achterstandsleerlingen krijgen extra geld. Achterstanden worden niet vastgesteld op basis van de kleur van de leerlingen, maar door hun leerprestaties. Op de basisschool krijgen kinderen niet alleen les, zij spelen met vriendjes en maken ruzie. Kinderen en hun ouders leren om te gaan met verschil. Dat stimuleren wij door van alle scholen brede scholen te maken, met voor- en naschoolse opvang en activiteiten als taalles aan allochtone moeders. Scholen werken ook samen met de jeugdhulpverlening en gezondheidsdiensten, met bibliotheken en sportverenigingen. De school is een centrale ontmoetingsplaats in de wijk.

Vooral het VMBO en het MBO zijn toe aan een flinke opknapbeurt. In de kenniseconomie zijn goed opgeleide vakmensen hard nodig. Veel scholieren verlaten de school zonder diploma en komen nooit meer terug. Er is veel meer flexibiliteit nodig om hen aan de school verbonden te houden. Dat kan met meer verschil in vakkenpakketten, het geven van meer praktijklessen, het combineren van leren en werken en het erkennen van elders opgedane kennis. De gemeenten krijgen een grotere verantwoordelijkheid. Zij maken afspraken met bedrijven over werkervaringsplaatsen en stageplekken. Elke scholier heeft recht op een stageplaats.

Dit kennisland kan zoveel beter

De kenniseconomie vraagt om grote investeringen in het hoger onderwijs. Op jonge leeftijd weten studenten lang niet altijd welke studie het beste bij hen past. Wij willen het onderwijs vrijer maken met meer ruimte voor studenten om te wisselen van studie of op een latere leeftijd de studie af te maken. Tegelijkertijd wordt de kwaliteit van hogescholen en universiteiten opgekrikt door hen meer ruimte te geven om zich te onderscheiden. Studenten, ook uit het buitenland, kunnen dan een keuze maken uit een groot onderwijsaanbod. Er wordt meer geld vrijgemaakt voor jonge onderzoekers. Met universiteiten worden afspraken gemaakt over personeelsbeleid waardoor meer vrouwen, migranten en jonge mensen in dienst treden.

Het percentage buitenlandse studenten op Nederlandse universiteiten is bijna drie keer zo laag als in België, Frankrijk, Duitsland en Engeland.

Hoger opgeleiden verdienen na het afstuderen veel meer dan lager opgeleiden en kunnen best meer zelf voor de studie betalen. Dat kan door het terugbetalen van een studielening afhankelijk te maken van het inkomen dat na de opleiding wordt verdiend. Daardoor hoeven studenten niet bang te zijn dat zij de lening niet kunnen terugbetalen. De studiebeurs wordt verhoogd, waardoor studenten minder afhankelijk zijn van ouders en bijbanen.

4 Het goede leven

Onze mooie leefomgeving ...

Ruimte voor ontspanning, fijn wonen, goed en gezond eten horen bij een goed leven. We gaan zorgvuldig om met onze natuur en mooie landschappen. Op ons vitale platteland verdienen boeren hun inkomen met duurzame landbouw en de zorg voor het landschap. De drukke en dynamische stad is leefbaar door groene parken, grote speeltuinen en sportvelden. Openbaar vervoer, verlichte fietspaden en veilige wandelroutes maken de stad toegankelijk. Ook 's avonds en 's nachts is het openbaar vervoer veilig en kunnen mensen alleen over straat. De wijken en dorpen hebben een gevarieerd en voldoende aanbod van woningen en voorzieningen.

... is kwetsbaar

Zo zorgvuldig zijn we niet met onze leefomgeving. Geleidelijk verdwijnt door teveel asfalt en beton de ruimte voor spelen en ontspanning. Het toenemend aantal auto's verstopt de stad, met ergernis, herrie en luchtvervuiling tot gevolg. Jaarlijks sterven 18.000 Nederlanders tien jaar eerder door vieze lucht. Kwetsbaar natuurgebied dreigt te worden versnipperd door nieuwe snelwegen. Het landschap wordt ontsierd door wilde bebouwing, lelijke kantoordozen en industriële landbouwmethoden. Gemeenten, projectontwikkelaars en recreatieondernemers trekken zich weinig aan van het landschap.

De totale lengte van de Nederlandse wegen is 135.000 kilometer. Dat is meer dan drie keer de omtrek van de aarde.

Leven met schone lucht, genieten van het landschap

Het leven is prettig in een omgeving die veilig en schoon is. We investeren in hoogwaardig openbaar vervoer rondom en tussen de grote steden. Op het platteland is de auto niet weg te denken, maar voor hen die niet zelf rijden is openbaar vervoer beschikbaar. We experimenteren met gratis openbaar vervoer. Dat is uitstekend toegankelijk voor ouderen en gehandicapten. Auto's en bussen worden schoner door schone technologie en het filteren van uitlaatgassen. Door snel een slimme kilometerheffing in te voeren, betalen autogebruikers de werkelijke kosten en worden zij gestimuleerd om zuinig te rijden. Mensen met schone auto's betalen minder dan mensen met benzineslurpers. Europa kan bijspringen door goede milieunormen te stellen aan nieuwe auto's. Zo wordt onze omgeving niet alleen schoner, maar wordt ook het broeikaseffect aangepakt. Wij willen geen nieuwe snelwegen of wegverbredingen.

Nederland heeft prachtige landschappen. Het is zonde dat die worden verrommeld. Daarom willen wij in de ruimtelijke ordening duidelijke sturing door de overheid. Wij pleiten voor een grootschalige opknapbeurt van het landschap, met meer ruimte voor water, recreatie en duurzame landbouw. Onze landbouw wordt overheerst door grootschalige landbouwmethoden. Tegelijkertijd zitten veel boeren krap bij kas. Boeren moeten worden betaald voor groene diensten zoals het oderhoud van het landschap. In Europa streven wij naar verdere hervorming van de landbouw. Het aandeel biologische landbouw is in Nederland slechts 1,4 procent van de totale landbouw. In vergelijking met 1997 is dit een verdubbeling, maar het blijft veel te weinig. Met belastingmaatregelen verminderen we het prijsverschil tussen gewone en biologische producten. Het leven van dieren is belabberd in de bio-industrie. Die wordt geleidelijk afgebouwd.

Nederlanders besteden gemiddeld slechts dertien procent van hun inkomen aan voeding.
Met zestien procent zou alle voeding biologisch kunnen zijn.

Dieren hebben rechten

Dieren hebben recht op een goed leven. Dierenrechten nemen we op in de Grondwet en in een nieuw Europees verdrag. We verbieden grootschalige veetransporten. We willen geen plezierjacht meer. We stoppen het houden van nertsen en andere pelsdieren. Het aantal dierproeven moet snel omlaag. Mishandeling van dieren wordt strenger aangepakt. Wilde dieren krijgen de ruimte en worden met rust gelaten in de natuur.

We houden van het goede leven. Biologische melk, appels en vlees zijn niet alleen beter voor mens en milieu, maar ook lekkerder. Het platteland is belangrijk als recreatiegebied en als woonomgeving. Zo willen wij bouwen aan een nieuwe relatie tussen stad en platteland. Kinderen uit de stad kunnen op schoolreis meehelpen op de boerderij, dieren verzorgen en leren dat lekker en gezond eten niet uit een automaat komt. Onze smaak wordt teveel beïnvloed door de voedingsindustrie die overvloedig vetten en suikers in ons voedsel stopt. In school- en bedrijfs-kantines, bejaardentehuizen en ziekenhuizen moeten verse en gezonde maaltijden komen. Wij willen een Nederlandse Jamie Oliver. Laten we jaarlijks een Kok van het Goede Leven benoemen die ons vertelt over de lekkere en gezonde keuken, zoals bijvoorbeeld onze topkok Pierre Wind of de biologische kok Andy McDonald.

Fijn wonen

Veel mensen die een eigen huis willen, hebben weinig te kiezen. Zoals starters die voor het eerst een eigen woning zoeken. De woningmarkt is krap en kent weinig doorstroming. Meer geld is nodig om oude wijken op te knappen. De gemeente moet er op toezien dat voor mensen met verschillende woonwensen voldoende betaalbare en duurzame huur- en koopwoningen worden gebouwd. Ook jongeren, ouderen en mensen met lagere inkomens krijgen dan meer kans op een nieuwe woning. De hypotheekrenteaftrek wordt beperkt en meer gericht op mensen met lage- en middeninkomens. 400.000 Huurders hebben aangegeven hun woning te willen kopen. Huurders krijgen meer rechten om hun woning te kopen of te verbouwen. Wij willen geen liberalisering van de huren die woningen onbetaalbaar maakt. Het is zonde om het Nederlandse landschap lukraak vol te bouwen. In veel gemeenten is er binnen de bebouwde kom ruimte voor nieuwe woningen. Lege kantoorpanden kunnen worden omgebouwd tot moderne woningen. Mensen die in eigen beheer een woning willen bouwen, krijgen voorrang boven projectontwikkelaars.

GROENLINKS HEEFT ECHT RESPECT VOOR DE SCHEPPING

GROEIMEE

GROENLINKS

www.groenlinks.nl/milieu

5 Duurzame welvaart

Een groene economie ...

De moderne economie is schoon en slim. Meer economische welvaart is geen doel op zich, maar staat ten dienste van ons welzijn en van die van toekomstige generaties. We lopen in de wereld voorop met groene innovaties en duurzame technologieën. In tijden van globalisering creëren we zo nieuw werk en helpen we andere landen hun economie duurzaam te maken. De sleutel tot een duurzame economie is een groene energie-voorziening. We halen veel meer uit zon, wind en water. Bovendien zijn we heel zuinig met energie.

... is nog mijlenver weg

Waren we maar zover. We zijn slordig met mens en milieu. We leven ecologisch op te grote voet. Het klimaat verandert veel sneller dan we dachten. De biodiversiteit gaat snel achteruit. Tropische oerwouden vallen ten prooi aan illegale houtkap. Dat hout wordt verwerkt in onze vloeren en tuinmeubels. De gevolgen van milieubederf treffen als eerste de allerarmsten in de wereld. Overstromingen, droogtes en orkanen hebben rampzalige gevolgen voor miljoenen mensen in het Zuiden. De Nederlandse economie is verslaafd aan fossiele brandstoffen en is met andere rijke landen afhankelijk van de olie- en gasvoorziening uit het Midden-Oosten en Rusland. We zijn nog ver verwijderd van een groene en duurzame economie. Nederland was in het verleden een koploper. Nu komen we niet eens de Europese afspraken na. De afgelopen jaren was 'het milieu' zelfs geen ministerspost waard.

De zon levert per jaar 785 keer meer energie dan we jaarlijks wereldwijd verbruiken.

Werk maken van groene innovatie

Wij nemen afscheid van Nederland als distributieland. Van het verschuiven van dozen en containers worden we wijzer noch welvarender. Talloze mensen, organisaties en maatschappelijk verantwoorde bedrijven hebben ideeën om een schone en groene economie dichterbij te brengen. Zij hebben last van een slappe overheid zonder visie. Zij hebben baat bij heldere en effectieve milieuregels. Met het belasten van milieuvervuiling sturen we de economie in een groene richting. De opbrengsten gebruiken we om de belastingen op laag betaald werk te verlagen. Dat levert meer banen op. Nederlandse bedrijven hebben veel kennis over duurzaamheid en technologie en lopen voorop bij digitale ontwikkelingen. In de toekomst zal wereldwijd de honger naar 'groene kennis' blijven groeien. Daar moeten wij van profiteren. Nu al werken honderdduizenden Europeanen in de duurzame energiebranche. Nederland zet zich in voor milieuvriendelijkere regels voor de wereldhandel. Ook bevordert Nederland dat er internationaal bindende afspraken komen over maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Nieuwe energie

Zonder ingrijpen zal de komende 25 jaar het energiegebruik wereldwijd met ongeveer zestig procent stijgen, terwijl het klimaatprobleem juist een snelle reductie vergt van het gebruik van fossiele brandstoffen. In Kyoto zijn internationale afspraken gemaakt om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Deze afspraken zijn geldig tot ongeveer 2010. Het is een eerste, maar bescheiden stapje voor de rijke landen die meedoen. Nederland en Europa zetten een diplomatiek offensief in om zo snel mogelijk een vervolg op Kyoto af te spreken. Nu al strijden landen om schaarser wordende oliereserves. Ook daarom is alternatieve energie nodig. Met onze kennis steunen we arme landen bij het duurzaam maken van hun energievoorziening en het omgaan met de negatieve effecten van klimaatverandering, zoals extreme droogtes en wateroverlast. Onze expertise in watertechnologie kan andere landen helpen.

In een gemiddelde woning zijn 31 lampen aanwezig, waarvan er slechts twee spaarlampen zijn.

We kunnen in eigen land nog veel doen aan energiebesparing. Niet alleen door bijvoorbeeld onze oude huizen beter te isoleren, maar ook door nieuwe energiezuinige productiemethoden bij bedrijven te introduceren. Energiebesparing is aantrekkelijker met hogere energiebelastingen op fossiele brandstoffen. Innovatie gericht op zon-, wind- en bio-energie wordt dan ook interessanter. Energiebedrijven verplichten we een toenemend aandeel duurzame energie te verkopen aan consumenten en bedrijven. Kernenergie en kernafval zijn te gevaarlijk, te schadelijk en te duur. De kerncentrale in Borssele wordt uiterlijk 2013 gesloten.

6 Iedereen werkt mee

Een solidaire economie ...

Economische zelfstandigheid draagt bij aan de emancipatie van mensen. In een bruisende economie met veel werk kan ieder op eigen wijze zijn talent ontplooien. Startende ondernemers, kleine zelfstandigen en freelancers zorgen voor economische dynamiek en creativiteit. Omdat kennis belangrijk is, wordt weken gecombineerd met levenslang leren. Iedereen kan op een ontspannen manier zowel werken als zorgen. Wie niet kan werken door ziekte of gebrek, ontvangt een goede uitkering. Armoede is uitgebannen. Niemand staat aan de kant.

... sluit mensen niet uit

Honderdduizenden staan nu wel aan de kant. Zij zitten gevangen in armoede of werkloosheid. Slechts twee van de vijf vrouwen verdienen zelf voldoende inkomen. De werkloosheid onder migranten is de afgelopen jaren meer dan verdubbeld. Gedeeltelijk arbeidsgeschikten krijgen te weinig kansen. Voor velen zit de arbeidsmarkt op slot. Veel mensen worden te snel afgeschreven. Hoge belastingen maken laagbetaalde werknemers duur voor werkgevers. De belastingen zijn hoog omdat rijke mensen te weinig bijdragen. Huizenbezitters en pensioenspaarders met hoge inkomens hebben namelijk riante aftrekposten. Het belastingstelsel en de sociale zekerheid houden te weinig rekening met zelfstandige ondernemers.

De langdurige werkloosheid, waarbij mensen langer dan een jaar aan de kant staan, is in Denemarken, Zweden en Noorwegen 10 tot 25 procent lager dan in Nederland.

Werken aan werk

Voor lager opgeleiden zijn veel nieuwe banen nodig. Er is veel werk, maar dat is zowel in het bedrijfsleven als bij de overheid te duur. De behoefte is groot aan klassenassistenten, klusjesmannen, bewakers, conciërges, telefonistes en productiemedewerkers. Veel meer werk scheppen is mogelijk met een eerlijker belastingstelsel. We verlagen de belastingen voor werknemers met laagbetaald werk. Hun inkomens gaan daardoor omhoog. We noemen dat het basisinkomen voor werkenden. Tegelijkertijd verlagen we de loonkosten voor werkgevers. Die kunnen dan veel meer mensen met een lage opleiding in dienst nemen. Zo bestrijden wij armoede en creëren we banen. We steunen kleine ondernemers en mensen die een bedrijf starten met lagere belastingen, een ruimere toegang tot sociale zekerheid en met het inkopen van hun producten en diensten. Zoals de jonge ondernemer die rijk wil worden met het ontwerpen van websites en andere digitale diensten. Met het aanschaffen van bijvoorbeeld open source software steunt de overheid creatieve en innovatieve ondernemers.

Eerlijke kansen voor iedereen

Op de arbeidsmarkt heeft niet iedereen dezelfde kansen. Er is een tweedeling tussen mensen met een vaste baan en mensen met tijdelijk werk. De flexwerkers zijn vooral jongeren zonder veel diploma's, gedeeltelijk arbeidsgeschikten, vrouwen die willen herintreden en migranten die minder goed Nederlands spreken. In hen investeren werkgevers niet. Zij worden aan de kant gezet als ze niet meer nodig zijn, met weinig rechten op sociale zekerheid. Wij willen dat werkgevers gemakkelijker mensen die minder kansen hebben aannemen voor een baan. De ontslagbescherming voor mensen met tijdelijk werk moet beter. Zij krijgen meer recht op scholing en eerder toegang tot sociale zekerheid. Voor mensen met een vaste baan wordt het ontslagrecht vereenvoudigd. De duur van de procedures wordt korter. Werkgevers die te vaak mensen ontslaan, betalen extra voor de werkloosheidsuitkering. Daarnaast betalen werkgevers mee aan scholing voor werknemers. Alle werknemers krijgen een scholingsbudget dat zij naar eigen inzicht mogen besteden. De baan voor het leven bestaat nauwelijks meer. Daarom moeten mensen zich beter voorbereiden op het wisselen van werk. In CAO's maken de sociale partners afspraken over personeelsbeleid waardoor ook oudere werknemers kansrijk blijven op de arbeidsmarkt. Ook maken zij afspraken over het personeelsbestand dat een afspiegeling moet zijn van onze samenleving. Anders wordt de CAO door de overheid niet opgelegd aan de gehele bedrijfstak. Ten opzichte van aandeelhouders krijgen werknemers meer te zeggen in bedrijven.

Meer dan zestig procent van de werkgevers vindt dat er teveel ophef wordt gemaakt over de positie van vrouwen binnen bedrijven en organisaties.

Strijd tegen uitsluiting

Mensen hebben recht op werkzekerheid. Bij onverhoopte werkloosheid krijgen werknemers een hogere uitkering om het inkomen te verzekeren. Het eerste half jaar negentig procent van het laatstverdiende loon en daarna een half jaar tachtig procent. Gedurende de WW-uitkering krijgen zij de tijd om zelf werk te zoeken of een bedrijf te starten. De meeste mensen zullen daarin slagen. Alleen wie het niet lukt, sluit na één jaar met de gemeente een participatiecontract. De gemeente zorgt voor gepaste scholing, gepast werk of helpt bij het starten van een eigen bedrijf. Het uitgangspunt is participatie, in welke vorm dan ook. Dat kan van alles zijn: erkend vrijwilligerswerk, gesubsidieerd werk of een combinatie van leren en werken. Alles naar eigen kunnen. Niemand wordt afgeschreven. Met een participatiecontract krijgen mensen ten minste het minimumloon. In participatiecontracten wordt rekening gehouden met de beperkingen van mensen.

Voor mensen zonder perspectief op werk wordt het inkomen verhoogd. Ouderen met een karig pensioen krijgen een hogere AOW. Chronisch zieken en gehandicapten worden voor extra zorgkosten gecompenseerd. Vooral armoede onder kinderen is onacceptabel. Daarom wordt de kinderbijslag inkomensafhankelijk en zo voor ouders met weinig inkomen verhoogd. Als mensen pech hebben en volledig arbeidsongeschikt raken, is een goede uitkering vanzelfsprekend. Mensen die bij de keuring geheel of gedeeltelijk worden goedgekeurd worden aan een gepaste baan geholpen.

DE BANEN KOMEN VAN LINKS

GROEIMEE

GROENLINKS

www.groenlinks.nl/werk

7 Ontspannen zorgen

De kwaliteit van het leven ...

We bepalen zelf hoe ons leven verloopt. Hoe we van de schoolbanken aan een eerste baan beginnen, een jaartje naar het buitenland gaan, werk met een opleiding combineren of een eigen bedrijf starten. Met pensioen zijn we niet afgeschreven, maar blijven we actief. Er is meer in het leven dan werken. We willen zorgen voor kinderen, familie of vrienden. Het is soms druk. Dat is niet erg, als het maar ontspannen kan. We zijn solidair met mensen die het tegenzit, met toegankelijke voorzieningen voor welzijn en zorg helpen we zieken of hulpbehoevenden. Ouderen, gehandicapten en chronisch zieken bepalen en regelen hun leven zoveel mogelijk zelf. Als het even kan in eigen huis of eigen buurt.

... staat onder druk

Zo ontspannen leven we nu niet. Voor velen is werken topsport. Ouders met jonge kinderen rennen van hot naar her. De organisatie van het werk is ouderwets. Met inflexibele werktijden hebben mensen geen ruimte om het leven zelf in te richten. De nieuwe levensloopregeling lijkt mooi, maar is alleen interessant voor oudere mannen met hogere inkomens die met subsidie van de overheid vroeg met pensioen willen. Voor velen is de kinderopvang onaantrekkelijk en te duur geworden. In de publieke dienstverlening zijn mensen de weg kwijt geraakt. Groot, groter, grootst was decennia lang het motto. Of het nu ging om de zorg, de welzijnsvoorzieningen, de jeugdhulpverlening of het onderwijs. Er is in wijken en dorpen fors bezuinigd op wijk-accommodaties, buurtwerk en andere sociale voorzieningen. Niet alleen de mensen die hulp behoeven, maar ook de zorgverleners zijn uit beeld geraakt.

Negen van de tien moeders hebben een vaste doordeweekse dag om voor de kinderen te zorgen. Voor de vaders is dat maar de helft.

Tijd voor een ander

Wij willen dat mensen meer rechten krijgen om betaald werk en zorg naar eigen inzicht te combineren. Voor vrouwen moet het gemakkelijker worden om te werken; voor mannen moet het gemakkelijker worden te zorgen. Dit kan door bijvoorbeeld meer zeggenschap over de werktijden te geven en de mogelijkheden voor thuiswerk te vergroten. Het ouderschapsverlof en verlof bij zwangerschap en bevalling worden verruimd voor vaders en moeders. De gratis kinderopvang moet flexibel zijn zodat ook de nachtbroeder en de moeder in ploegendienst verzorging voor de kinderen kunnen regelen. Als het tijd is voor pensioen, willen veel ouderen zich blijven inzetten. Wellicht als vrijwilliger of misschien door het pensioen uit te stellen. We profiteren van hun ervaring en kennis als zij jongeren op weg helpen of optreden als coach van nieuwe ondernemers.

Zorg dichtbij

Gemeenten krijgen meer geld voor ontmoetingsruimten en wijkbudgetten. Bewoners worden betrokken en krijgen zeggenschap over de besteding, waardoor de onderlinge samenhang versterkt. Gemeenten krijgen voldoende financiering voor welzijn, sport en cultuur. Bovendien organiseren gemeenten hulp voor dak- en thuislozen, verslaafden en mensen in problematische schuldsituaties. Als we jongeren een optimale ontwikkeling willen bieden, moeten we in hen investeren. Jongeren met problemen mogen niet meer van het kastje naar de muur worden gestuurd. Voor hen nemen gemeentelijke centra voor jeugd en gezin de regie. Waar mogelijk zijn deze centra onderdeel van de brede school. Soms kunnen ook buurthuizen en werkgevers waar de jongeren stage lopen, worden betrokken bij hun begeleiding.

Ouderen, chronisch zieken en gehandicapten wonen en werken het liefst zo zelfstandig mogelijk. Als zij dat willen dan krijgen zij voor hun zorg persoonsgebonden budgetten. Anders zorgt de gemeente voor ondersteuning en passende voorzieningen in de buurt. Mensen worden zo niet afhankelijk gemaakt van vrienden of familie. Wie niet meer thuis kan wonen, krijgt goede zorg en bepaalt zoveel mogelijk zelf in het dagelijks leven: wanneer je doucht, wat je eet en wat je wilt doen. Aan het eind van het leven kunnen situaties ontstaan van schrijnend lijden. De huidige euthanasiewet was een belangrijke stap vooruit, maar de vraag is of die in alle schrijnende situaties goed genoeg werkt. Wij ijveren voor een maatschappelijk en politiek debat over wanneer sprake is van ondraaglijk en uitzichtloos lijden. Dat gaat ook over de voorwaarden die dan gedefinieerd moeten worden om eigen keuzes aan het eind van het leven te realiseren.

Solidaire zorg

Preventie is de beste gezondheidszorg. Zorgen dat zorg niet nodig is. Voor de bestrijding van overgewicht is het bijvoorbeeld belangrijk dat mensen bewegen en gezond eten. Uiteindelijk doet vrijwel iedereen een beroep op medische zorg. Die moet toegankelijk en betaalbaar zijn. Het stelsel, de verzekeraars en de bureaucratie mogen dat niet in de weg staan. De kwaliteit in de zorg wordt verbeterd door het inzetten van voldoende geld en goed geschoold personeel. Opleidingen worden aantrekkelijker door veel meer stageplekken. Een goede relatie tussen professionals in de zorg en de mensen voor wie ze zorgen is van groot belang. Of dat nu in het gespecialiseerde ziekenhuis is of bij de huisarts om de hoek.

Het percentage managers en administratief medewerkers in ziekenhuizen groeide de afgelopen jaren twee keer zo hard als het percentage verpleegkundigen en dokters.

Het is terecht dat er één basisverzekering is voor de zorg voor alle Nederlanders. Maar om de kosten eerlijk te delen, moeten mensen met hogere inkomens een hogere premie betalen dan mensen die minder hebben te besteden. Er is scherp onderscheid nodig tussen zorg die in een breed basispakket voor iedereen verzekerd moet zijn en voorzieningen die mensen met een hoog inkomen of vermogen zelf of met een eigen bijdrage kunnen betalen. Veel zorg uit de AWBZ kan bij verzekeraars worden ondergebracht. Zij zorgen samen met gemeenten voor goede zorg- en welzijnsvoorzieningen.

VRIJHEID VAN MENINGSUITING IN GODSNAAM

GROEIMEE

GROENLINKS

www.groenlinks.nl/grondwet

8 Land zonder angst

Veilig ...

Iedere samenleving kent geweld en criminaliteit. Daar gaan we nuchter en realistisch mee om. We laten ons niet bang maken. We durven elkaar aan te spreken op onbeschoft gedrag. We zijn geëmancipeerd en niet op ons mondje gevallen. Dat is niet hetzelfde als het opentrekken van een grote mond als ons iets niet bevalt. We stellen harde grenzen aan geweld. Wie iets strafbaars doet, wordt snel gestraft. Slachtoffers van misdrijven krijgen hulp en een serieuze behandeling door politie en justitie. Internationaal wordt samengewerkt om terroristische aanslagen te voorkomen. Veiligheidsdiensten houden het gevaar van radicalisering in de gaten. Dat doen we zonder de rechtsstaat aan de kant te schuiven, want daarvoor zijn grondrechten als de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van menings-uiting en het recht op privacy te belangrijk.

... zonder bangmakerij

We zijn banger geworden sinds de aanslagen op de Twin Towers, Madrid en Londen. Politiek geweld kwam dichtbij met de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh. Sommigen verheerlijken nu de spruitjeslucht uit de jaren vijftig. Zij denken dat je de Nederlandse samenleving kunt omvormen tot een kleinburgerlijke cultuur met onderdanige mensen. Ze denken dat je geweld en criminaliteit kunt uitbannen als je maar hard genoeg straft. In snel tempo zijn de bevoegdheden van politie en justitie uitgebreid. Maar mogelijke terroristen pak je niet met het strafbaar maken van verheerlijking van geweld of het invoeren van straatverboden en symbolische meldingsplichten. Zelfs wangedrag van hangjongeren wordt als straatterrorisme bestempeld. De aanpak van de kleine criminaliteit gaat steeds verder met maatregelen als preventief fouilleren, strafkampen en harde straffen. Toch gaan we ons niet veiliger voelen.

In 2000 voelde twintig procent van de mensen zich wel eens onveilig. In 2004 is dit opgelopen tot 25 procent.

Agenten voor ons

Eén op de vijf Nederlanders is slachtoffer van geweld, diefstal of vernieling. Het zal je maar overkomen. De positie van slachtoffers moet worden versterkt. Wie misdrijven pleegt, moet worden opgespoord en gestraft. Wij willen vooral sneller straffen. Agenten moeten op straat hun werk kunnen doen. Zij worden ontlast van papieren rompslomp om zich te kunnen concentreren op het verbeteren van de veiligheid van burgers. Veel te veel politie agenten, officieren van justitie en rechters zijn bezig met het bestrijden van de handel in soft drugs. Wij willen die legaliseren en reguleren. Politie en justitie kunnen zich dan richten op het aanpakken van winkeldiefstal, inbraken en huiselijk geweld. Preventief fouilleren in hele woonwijken en de algemene identificatieplicht zijn niet effectief. Dergelijke maatregelen zetten eerder mensen met een andere kleur of andere kleding in een hoek of tasten de privacy teveel aan. Het gemeentebestuur en de politie moeten afspraken maken over de strikte voorwaarden waaronder cameratoezicht en preventief fouilleren kunnen worden toegepast. De identificatieplicht wordt afgeschaft. Steden en gemeenten hebben eigen problemen en willen zelf de prioriteiten kunnen bepalen. Er komt geen nationaal politiekorps.

Een Nederlandse agent loopt per dag gemiddeld negentien minuten op straat.

Effectief straffen

Wie de fout in gaat, moet op de blaren zitten. Dat neemt niet weg dat we moeten blijven investeren in een betere toekomst voor mensen die in de gevangenis zitten, hoe moeizaam dat soms ook is. Velen lijden aan een psychische stoornis of verslaving en hebben hulp nodig. Psychiatrische behandeling van gestoorde criminelen moet al volop in de gevangenis plaatsvinden. Na jaren van bezuinigingen moet de reclassering weer belangrijk worden voor gevangenen die vrij komen. Alleen zo kan de kans op herhaling zo klein mogelijk worden gehouden.

De afgelopen tijd zijn de mogelijkheden om probleemjongeren te ondersteunen en te corrigeren verwaarloosd. Wij willen voor jongeren geen strafkampen, maar kansen. De eerste verantwoordelijkheid ligt bij de ouders. Maar ook de scholen en de wijkagent kunnen een belangrijke rol spelen. In samenwerking met welzijns- en buurtwerk krijgen scholen de ruimte en de middelen om jongeren met problemen perspectief te bieden en hen een goede start op de arbeidsmarkt te geven. Probleemjongeren worden niet meer aan hun lot overgelaten: zij werken of zitten op school.

Tegen terrorisme

Terrorisme is een internationaal verschijnsel. Dat wordt gebruikt door vooral islamitische radicalen die samenzweren in netwerken als al-Qaeda. Ook in Nederland kan radicalisering van moslims leiden tot extremistisch geweld. Het internet is een broedplaats van verwerpelijke ideeën. Foute imams kunnen radicalisering aanwakkeren. Lokale politiekorpsen overleggen structureel met scholen, sportclubs en moskeeën, om zicht te krijgen op onder de jeugd levende problemen en op risico's van radicalisering. Politie en inlichtingendiensten wisselen informatie uit. Mensen die zich miskend of buitengesloten voelen, kunnen vatbaar zijn voor wervende retoriek en radicalisering. We investeren daarom in jongeren, onderwijs, banenplannen en de bestrijding van discriminatie. Mensen moeten niet bang worden gemaakt, maar goed worden geïnformeerd over concrete dreigingen die in de samenleving bestaan.

Evenals terroristen trekken criminelen die zich bezighouden met vrouwenhandel of witwas-praktijken zich niet veel aan van grenzen. Zware grensoverschrijdende misdaden bestrijden we met een Europees Openbaar Ministerie en een Europese rechter. Via het Europees Parlement wordt de democratische controle gegarandeerd. Daarnaast houdt Nederland natuurlijk haar eigen strafrecht, drugsbeleid en euthanasiewetgeving. Een betere internationale samenwerking van inlichtingendiensten is nodig.

9 Allemaal burgers

Democratie gaat over burgers ...

Democratie is het fundament van onze rechtsstaat en gaat over meer dan politieke partijen en politici. Over meer dan één keer in de vier jaar een stem uitbrengen. Mensen hebben invloed op de politieke macht. Of het nu gaat om belangrijke besluiten of om zeggenschap over de inrichting van hun straat, buurt en dorp. Het bestuur is transparant en legt verantwoording af. Democratie gaat over betrokkenheid bij de samenleving. In vrijheid, verbonden met elkaar, tolerant en zonder discriminatie. Daar horen in ons koninkrijk ook de Antillianen en Arubanen bij.

... niet over grote woorden

In de ogen van veel mensen leek de Haagse politiek de afgelopen jaren op een circus waarin politici jongleerden met gevoelens van maatschappelijk ongenoegen. Het wantrouwen wordt nog versterkt in een cultuur waarin sommige politici de politiek zelf niet serieus nemen. Ondanks alle grote woorden over bestuurlijke vernieuwing, hebben burgers niet meer invloed gekregen. Zij voelen zich niet vertegenwoordigd. Dat is niet voor niks.

Meedoen in de politiek

In een goed functionerende democratie voeren politici het inhoudelijke debat met open vizier. Zij willen mensen overtuigen van hun politieke visie. Dat doen zij niet alleen in het parlement, maar ook op alternatieve podia, zoals op muziekfestivals of via hun eigen websites, weblogs of digitale netwerken. Jongeren tonen hun betrokkenheid door online heftige politieke debatten te voeren. Politici moeten ook invloed uit handen durven geven. Landelijke referenda geven burgers de mogelijkheid om besluiten te corrigeren, over onderwerpen die zij met voldoende steun zelf bepalen. Kiezers stemmen op een politieke partij, maar hebben nauwelijks invloed op de samenstelling van de regering of het gemeentebestuur. Dat willen wij veranderen door kiezers ook een stem te laten uitbrengen op de gewenste samenstelling van het kabinet of het bestuur in gemeenten.

Sinds 2003 hebben de jongerenorganisaties van politieke partijen in ledenaantal vrijwel allemaal winst geboekt. In 2004 was de stijging zelfs twintig procent.

Veel migranten die al lang in Nederland wonen en hier hun toekomst hebben, mogen wel stemmen bij lokale verkiezingen, maar niet bij landelijke en Europese. Wij vinden dat nieuwkomers die hier vijf jaar verblijven, ook landelijk en Europees stemrecht moeten krijgen. Wij stellen daarnaast voor dat kinderen van nieuwkomers die in Nederland worden geboren direct de Nederlandse nationaliteit krijgen. Mensen die de Nederlandse nationaliteit krijgen, hoeven hun oude niet op te geven. Jongeren kunnen eerder stemmen door de stemgerechtigde leeftijd te verlagen naar zestien jaar.

Beter bestuur, minder management

De toegankelijkheid van overheidsdiensten wordt verbeterd door ruimere openingstijden en door veel meer gebruik te maken van de mogelijkheden van internet. Procedures voor bijvoorbeeld vergunningen worden zo eenvoudig en laagdrempelig mogelijk. De overvloed aan managers, directies en externe adviseurs wordt teruggedrongen. Agenten, leraren en verplegers moeten ruimte krijgen om hun echte werk te doen. Uit de pan gerezen topsalarissen in de publieke sector worden aan banden gelegd. Het salaris van de minister-president is de norm. Het openbaar bestuur kan een stuk eenvoudiger en dichter bij mensen functioneren. Wij willen dat gemeenten meer te zeggen krijgen over het onderwijs, de veiligheid, de zorg en de werkgelegenheid. In de staatkundige verhoudingen krijgen de Nederlandse Antillen en Aruba een grotere zelfstandigheid.

Ruim acht van de tien mensen konden in 2005 thuis internetten. 87 Procent van de internetgebruikers zoekt via het net informatie op over goederen en diensten.

Een open cultuur

Wij willen een open samenleving die ruimte biedt aan wat afwijkt. Dat vraagt om een open cultuur waarin verschillende leefstijlen, waarden en politieke opvattingen elkaar tegenkomen. Een pluriforme media- en cultuursector is daarvoor onmisbaar. Kranten, televisie, het internet en de kunsten horen voor iedereen toegankelijk te zijn. Het aanbod moet ook aansprekend zijn voor jongeren en migranten. Wij willen een publiek en reclamevrij omroepbestel met twee netten. De traditionele omroepverenigingen worden hervormd tot productiehuizen. Er komen onafhankelijke netredacties die de vrijheid krijgen zelf programma's te maken of deze te kopen van omroepverenigingen of productiebedrijven. Er komt extra geld voor Nederlandse documentaires en drama, en voor digitalisering van de televisie. Het media-aanbod loopt gevaar als er machtsconcentraties dreigen te ontstaan. Stel je voor dat er nog maar één krant bestaat of dat de digitale wereld wordt gemonopoliseerd. Dan moet de overheid ingrijpen. Waar mogelijk wordt afgedwongen dat software op open standaarden is gebaseerd en dat netwerken maximaal toegankelijk zijn tegen een lage prijs.

Film, digitale kunst, theater, festivals en concerten zijn ook gewoon leuk en zorgen voor ontspanning. Onze monumenten, musea, cultuurhistorische landschappen en archieven moeten beter beschermd worden. Creatieve mensen verdienen meer ruimte, ook financieel. Laat hen experimenteren met nieuwe media en kunstvormen. Zorg voor ateliers en eigen broedplaatsen, zoals bijvoorbeeld het HipHopHuis in Rotterdam. Zoals de overheid sport voor iedereen stimuleert, moet zij ook cultuur in brede zin steunen. Het vierjaarlijkse circus van kunstsubsidies verdwijnt. Er komt een ssteem van langlopende subsidies en fondsbeoordelingen. Daarmee verdwijnt de vriendjespolitiek waarbij bekende instellingen worden bevoordeeld. Aan de professionele beoordelaars worden veel hogere eisen gesteld in helderheid en representativiteit.

10 Een rijke toekomst

De schatkist zit vol ...

In ons welvarende land worden we steeds ouder en blijven we langer gezond. Er komen ook relatief meer ouderen en minder jongeren. Dat noemen we 'vergrijzing'. Het klinkt somber en dat is onterecht. In gezondheid en welstand oud worden, noemen we vooruitgang. Nederland is en blijft een rijk en welvarend land. Door in goede en slechte tijden een solide koers te varen, zijn de AOW en de gezondheidszorg op lange termijn betaalbaar. Van belang is dat de overheid gemiddeld geen tekort heeft: over de jaren heen sluit het huishoudboekje. Veel meer mensen werken en werken langer. Dat is de beste garantie om de collectieve uitgaven betaalbaar te houden.

... maar niet als we zo doorgaan

De afgelopen jaren zat de economie tegen. Onze economie is altijd wispelturig. Dat is door het kabinet verergerd door fors te bezuinigingen. Volgens het huidige kabinet is de vergrijzing onbetaalbaar, moeten we collectieve voorzieningen beperken en heeft aflossing van de staatsschuld de hoogste prioriteit. Maar als we uitstekend onderwijs en prima gezondsheidszorg willen, zullen we daarvoor ook moeten betalen. Lagere belastingen betekent nu halen en straks betalen: bomvolle klassen en zes ouderen op één zaal.

In Nederland werken vrouwen ruim twaalf uur minder per week dan mannen.
In Scandinavische landen ligt dit verschil op minder dan zes uur.

Meer en langer werken

De kosten van de vergrijzing worden het beste opgevangen als veel meer mensen meedoen op de arbeidsmarkt. Wij willen dat ouderen langer actief blijven, vrouwen meer gaan werken en dat mensen met een uitkering nieuwe kansen krijgen. Vooral bij de arbeidsparticipatie van vrouwen is winst te boeken. Om economisch zelfstandig te zijn, moeten zij worden gestimuleerd om meer uren per week te werken. Aanpassingen van het belastingstelsel en de sociale zekerheid zorgen voor meer banen. Wij stellen een sociale en flexibele AOW voor die ouderen niet afschrijft maar uitnodigt tot langer doorwerken, ook na hun 65ste. Wij willen niet dat de AOW-leeftijd voor iedereen omhoog gaat naar 67 of 68 jaar. Dat is niet eerlijk voor lager opgeleiden die vroeg beginnen met werken en door hun lagere levensverwachting slechts een bescheiden aantal jaren van de AOW genieten. De bouwvakker of de verpleegkundige die al op jonge leeftijd is gaan werken, heeft eerder recht op een volledige AOW dan bijvoorbeeld de jurist of de accountant die pas na een lange studie aan hun eerste baan begint.

De levensverwachting van laagopgeleide mannen is ruim 73 jaar.
Voor hoogopgeleide mannen is dat met 78 jaar vijf jaar langer.

Lasten eerlijk delen

Waar we scherp op letten, is de verdeling van de lasten, nu en in de toekomst. De belastingen voor mensen met lagere inkomens worden lager om werken aantrekkelijker te maken. De subsidies aan rijken worden beperkt door de hypotheekrenteaftrek en de pensioenaftrek aan te passen en te richten op mensen met minder inkomen. De solidariteit van jong met oud in de financiering van de AOW valt niet langer te verdedigen. Zonder ingrijpen zullen jongere generaties in de toekomst steeds hogere AOW-lasten moeten betalen. Dat is niet eerlijk, want de ouderen van morgen en overmorgen hebben toen zij zelf werkten, relatief weinig premie betaald. Zij kregen wel betere pensioenen, gesubsidieerd door de fiscus, en veel rijkere ouderen hebben geprofiteerd van de stijgende huizenprijzen, mede als gevolg van de gunstige hypotheekrenteaftrek. Bovendien zullen de komende decennia de inkomens van ouderen sneller stijgen dan de inkomens van 65-minners. Echte solidariteit is nodig, ongeacht de generatie waartoe men behoort. Daarom willen wij dat ouderen met hogere inkomens gaan meebetalen aan de AOW.

Voorstellen voor de komende vier jaar

1 Nederland wereldland

Maak verschil met solidaire politiek

1. Realisatie van minimaal de millenniumdoelen voor 2015 heeft de hoogste prioriteit.
2. Nederland oefent maximale druk uit op rijke landen zodat zij zich gaan houden aan de internationale afspraak om minimaal 0,7 procent van het BNP aan ontwikkelingssamenwerking te besteden.
3. Nederland geeft zelf het goede voorbeeld: 1,5 procent van het BNP wordt besteed aan de aanpak van mondiale problemen, waarvan 1,0 procent wordt ingezet voor het behalen van de millenniumdoelen en minstens 0,1 procent voor sociaal verantwoorde milieuprogramma's in ontwikkelingslanden. Daarnaast zal de coherentie van beleid tussen verschillende ministeries vergroot worden.
4. Nederland zet zich in voor snelle kwijtschelding van schulden van ontwikkelingslanden. De dan vrijkomende gelden worden gebruikt voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling.
5. Eerlijke handel ten gunste van arme landen komt voorop te staan. Arme landen krijgen de mogelijkheid om de eigen markt te beschermen. Nederland zet zich in om de regels van de wereldhandel aan te passen: de import van producten en diensten die grote mens- en milieuschade toebrengen wordt verboden. Er komen bindende regels voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. Institutionele beleggers moeten openheid van zaken geven over hun beleggingen.
6. Vooruitlopend op internationale afspraken stelt Nederland bindende regels voor maatschappelijk verantwoord ondernemen en voor sociale- en milieuverslaglegging. Er komen fiscale stimuleringsmaatregelen voor koplopers bij eerlijke handel en milieu.
7. Nederland en Europa maken zich sterk voor de democratisering van IMF en Wereldbank, zodat de invloed van ontwikkelingslanden groter wordt ten koste van Europa en de Verenigde Staten.
8. Ontwikkelingslanden hebben de zeggenschap en verantwoordelijkheid voor het ontwikkelen van hun land. Voor effectievere ontwikkelingssamenwerking kiest Nederland minder voor projecthulp en meer voor directe algemene financiële steun. Over de gerichte keuze van samenwerkingslanden worden afspraken gemaakt met landen in Europa. In landen die geen goed bestuur hebben, steunt Nederland vooral lokale maatschappelijke organisaties met financiering. Via de Europese Unie wordt diplomatieke, politieke en economische druk uitgeoefend op deze regimes.
9. Mensenrechten gelden altijd en overal en zijn onafhankelijk van 'cultuurgebonden' interpretaties. Nederland zal een actief beleid voeren om mensenrechtenverdragen te handhaven via diplomatieke druk en economische maatregelen. Handelsbelangen gaan nooit boven rechten van mens en milieu. Arme landen mogen basale diensten als water beschermen en (aids)medicijnen moeten toegankelijk zijn.
10. Mensenhandel, met name vrouwenhandel, moet worden bestreden. Dat doen we onder meer via bestaande internationale netwerken. Slachtoffers van vrouwenhandel en kinderprostitutie krijgen toegang tot beschermingsprogramma's en verblijfsvergunningen.
11. De Nederlandse overheid draagt onze verworvenheden op het gebied van emancipatie van homo's, lesbo's, biseksuelen en transgenders actief en trots uit.
12. Nederland bevordert dat alle landen het verdrag van het Internationaal Strafhof ratificeren en hun volledige medewerking verlenen aan het Strafhof. Nederland zal vooral druk uitoefenen op de Verenigde Staten. Het hof krijgt een permanent opsporingsteam. Schenders van mensenrechten en veroorzakers van genocide worden overal aangepakt, ook als de misdaden in het verleden zijn gepleegd.

Een sociaal en groen Europa

13. Nederland ijvert voor de totstandkoming van een nieuw verdrag dat de Europese Unie democratischer, selectiever en slagvaardiger maakt. Daartoe wordt een nieuwe Europese Conventie samengesteld. Over het nieuwe verdrag wordt een referendum gehouden, bij voorkeur Europabreed.
14. De positie van het Europees Parlement wordt versterkt. Er komt meer directe democratie door referenda en het burgerinitiatief. Alle wetgevende vergaderingen van de raad van ministers zijn openbaar. Vergaderingen in Straatsburg worden afgeschaft.
15. Er moet een heldere afbakening van bevoegdheden tussen de Europese Unie en nationale staten komen. Dit waarborgt ondermeer nationaal zeggenschap over softdrugs, prostitutie, euthanasie, 'homohuwelijk' en publieke voorzieningen. De Europese Unie beperkt zich tot wetgeving op terreinen die grensoverschrijdend zijn of niet op nationaal niveau kunnen worden geregeld. Op deze Europese onderwerpen wordt het vetorecht van de Raad van Ministers teruggedrongen.

16. Rekening houdend met welvaartsverschillen tussen lidstaten, wordt een Europees bestaansminimum vastgelegd om sociale dumping tegen te gaan. Verdere organisatie van sociale zekerheid blijft nationaal.
17. Ter vervanging van de contributie uit de nationale schatkisten gaat de Europese Unie zelf belasting heffen op bedrijfswinsten en milieuvervuiling. Het landbouwbeleid wordt hervormd om duurzame landbouw en natuur- en landschapsbeheer te ondersteunen in plaats van de export. Een groene Europese economie vraagt meer investeringen in milieu, kennis en innovatie.
18. De Europese Unie houdt zich aan de belofte dat Turkije en de landen van de westelijke Balkan mogen toetreden als zij aan de toelatingseisen voldoen.

Een veilige wereld

19. Het voorkomen van (gewapende) conflicten en de bevordering van veiligheid vergt meer politieke en financiële aandacht. Een regionale aanpak is hiervoor het uitgangspunt waarbij nationale staten, internationale en maatschappelijke organisaties en burgers nauw moeten samenwerken. De Europese Unie krijgt een eigen minister van Buitenlandse Zaken. De Verenigde Naties en regionale organisaties, zoals de OVSE en de Afrikaanse Unie, moeten meer mogelijkheden krijgen om potentiële conflicten sneller te deëscaleren.
20. Nederland stopt de steun aan de Amerikaanse geweldspolitiek tegen Irak en Afghanistan en werkt niet mee aan nieuw geweld tegen Iran en Syrië. Nederland zet zich in voor mensenrechten en democratisering in deze landen.
21. De Nederlandse krijgsmacht wordt omgevormd tot een vredesmacht gericht op het bevorderen van veiligheid en neemt uitsluitend deel aan internationale conflictbeheersing, conflictpreventie, vredesafdwinging en vredesbewaring. Nederland steunt de vorming van een Europese vredesmacht waardoor de Europese Unie een sterkere internationale positie krijgt en minder afhankelijk is van de Verenigde Staten. Zolang de NAVO bestaat, wordt haar rol bij vredesoperaties erkend. Het NAVO-lidmaatschap mag geen belemmering vormen voor verdergaande militaire integratie in Europees verband. Nederland stopt met participatie in de ontwikkeling van het gevechtsvliegtuig JSF.
22. Militair ingrijpen als laatste redmiddel voor het stoppen of voorkomen van genocide of ernstige mensenrechtenschendingen wordt uitsluitend gelegitimeerd door een mandaat van of toetsing door de Verenigde Naties en ontziet burgerdoelen. Interventie gebeurt alleen met een plan voor wederopbouw.
23. De wapenhandel wordt strikt gereguleerd en illegale wapenhandel bestreden. Nederland streeft in internationaal verband naar een verbod op wapens die disproportioneel schade toebrengen aan de bevolking zoals landmijnen, clusterbommen, nucleaire, chemische, bacteriologische en massavernietigingswapens. De Nederlandse wapenproductie wordt afgebouwd en de doorvoer van wapens wordt verboden. Kernwapens op ons grondgebied worden ontmanteld. Nederland spant zich in om het Non-Proliferatie Verdrag nieuw leven in te blazen. Dit moet ook van toepassing zijn op landen die door de VS als bondgenoten worden beschouwd.
24. Nederland steunt en neemt het initiatief voor wederopbouwprogramma's in landen die uit een (burger) oorlog komen, zoals het opruimen van landmijnen, het bieden van nieuwe kansen aan kindsoldaten en het herstellen van ontstane milieuschade.
25. Vooral het voorkomen van terrorisme is belangrijk: dat doen we door de voedingsbodem voor radicalisering zoveel mogelijk weg te nemen. Bestrijden van terrorisme gebeurt door (inter)nationale politie- en inlichtingendiensten onder het (inter)nationale recht. In het uiterste geval, bij concrete aanwijzigingen van terrorismenetwerken in falende staten en bij dreiging van grootschalige terroristische aanslagen, kan militair worden ingegrepen. Dit wordt vooraf goedgekeurd door de Verenigde Naties. Interventie gebeurt alleen met een plan voor wederopbouw.
26. Nederland zet zich maximaal in voor de totstandkoming van een levensvatbare democratische Palestijnse staat overeenkomstig VN-resoluties. Europa zet druk op Israël om alle bezette gebieden te ontruimen. Nederland spant zich ervoor in, ondermeer door sancties, dat de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof over het afbreken van de muur en het ontmantelen van de nederzettingen, in zijn geheel wordt uitgevoerd. Tevens wordt druk uitgeoefend op de aanwezige radicale partijen om zowel Israël als Palestina te erkennen. Soevereiniteit van beide staten is een voorwaarde voor een blijvend vredesproces.
27. Bij vredesmissies van de Verenigde Naties wordt de rol van vrouwen versterkt (conform Veiligheidsraadresolutie 1325) en er komt meer aandacht voor de effecten van conflicten en vredesoperaties op vrouwen. Dit wordt topprioriteit binnen Defensie en zal door Nederland gepromoot worden binnen de NAVO. Nederland heeft speciale aandacht voor situaties waarin vrouwen worden onderdrukt en misbruikt en zet die op de internationale agenda.

Natuurlijk migreren mensen

28. Asielzoekers zijn verzekerd van een snelle asielprocedure, maar zorgvuldigheid vraagt erom dat zij zonder grote tijdsdruk gehoord worden over de redenen van het asielverzoek. Zij worden in staat gesteld in elke fase van de asielprocedure nieuwe feiten en omstandigheden in te brengen. Dat geldt bijvoorbeeld voor homo's of mensen met een specifieke religieuze achtergrond die niet veilig kunnen terugkeren in het land van herkomst. Betere Europese afspraken moeten de naleving van het VN-Vluchtelingenverdrag waarborgen. Asielzoekers mogen niet worden afgeschoven naar landen buiten de Europese Unie. De beoordeling of een land veilig is, moet objectief zijn (niet alleen informatie van ambassades, maar ook van mensenrechtenorganisaties). Als na drie jaar nog geen definitieve beslissing op het asielverzoek is genomen, wordt een verblijfsvergunning toegekend.
29. Asielzoekerscentra worden kleinschalig met voldoende privacy. Asielzoekers mogen leren en werken zolang ze in Nederland zijn. Met name asielzoekers met kinderen hoeven niet steeds te verhuizen.
30. Voor de 26.000 asielzoekers uit de oude asielwet komt er alsnog een generaal pardon. Dit geldt ook voor de slachtoffers van de Schipholbrand. Zij krijgen een verblijfsvergunning, tenzij ze strafrechtelijk zijn veroordeeld voor ernstige misdrijven.
31. Veilige terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers wordt afgedwongen door met herkomstlanden terugkeerovereenkomsten af te sluiten. Als veilige terugkeer niet mogelijk is, worden mensen niet op straat gezet, maar krijgen ze een verblijfsvergunning. Uitgeprocedeerde asielzoekers en illegalen mogen alleen onder strikte voorwaarden en voor een zeer beperkte duur in bewaring worden genomen. De omstandigheden in de gesloten opvang zijn veilig en humaan. Kinderen worden niet in de gevangenis geplaatst. Noodvoorzieningen zoals tijdelijke cellencomplexen en bajesboten zijn uit den boze en worden zo snel mogelijk gesloten. Voor vreemdelingen die zich niet kunnen verzekeren is medische zorg beschikbaar.
32. Arbeidsmigratie naar Nederland wordt bij voorkeur Europees geregeld. Rekening houdend met de belangen van ontwikkelingslanden, wordt er voor arbeidsmigranten van buiten de Europese Unie sneller een tijdelijke arbeidsvergunning verstrekt bij onvoldoende Nederlands (of Europees) arbeidsaanbod. Er komt een regeling die illegalen die lang hier zijn, legaliseert, bij voorkeur in Europees verband. Per 1 januari 2007 krijgen de inwoners van de landen die in 2004 zijn toegetreden tot de Europese Unie vrije toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Het toezicht op arbeidsvoorwaarden en huisvesting wordt verder aangescherpt.
33. De inkomenseis voor huwelijksmigratie wordt afgeschaft. Als je allebei ten minste achttien jaar bent, mag je partner naar Nederland migreren. De verplichte inburgering in het buitenland wordt afgeschaft en de leges verlaagd. De toegelaten partner moet deelnemen aan een inburgeringstraject in Nederland dat hem of haar kansrijk maakt om te participeren in de samenleving. Partners kunnen na één jaar afhankelijk verblijfsrecht een zelfstandig permanent verblijfsrecht krijgen of eerder als er sprake is van fysiek of psychisch geweld, seksueel misbruik of overlijden van de partner. Het niet behalen van de inburgeringstoets mag het verlenen van de zelfstandige verblijfsvergunning niet in de weg staan.

2 Een vrijzinnig land

Streven naar emancipatie, uitsluiting en discriminatie bestrijden

1. De overheid bevordert dat ook in eigen land de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens volledig wordt toegepast. Een onafhankelijke instantie toetst in hoeverre deze echt inhoud krijgen.
2. Vrijwaring van discriminatie is essentieel voor persoonlijke ontplooiing. De wetgeving voor gelijke behandeling wordt verbeterd. In artikel 1 van de grondwet wordt expliciet gemaakt dat ook discriminatie op grond van homoseksualiteit, leeftijd en handicap niet geaccepteerd wordt. De Commissie Gelijke Behandeling krijgt de bevoegdheid bestuurlijke boetes op te leggen bij ernstige overtredingen. Overheidsbeleid moet voortaan voldoen aan de normen voor gelijke behandeling en kan door de Commissie Gelijke Behandeling aan de wet worden getoetst. De Wet Gelijke Behandeling wordt verbeterd zodat iedereen, ook op grond van leeftijd, handicap en homoseksualiteit, volwaardige bescherming geniet.
3. Gemeenten verlenen geen subsidies en vergunningen en sluiten desnoods publieke gelegenheden als er gediscrimineerd wordt. De arbeidsinspectie gaat strenger optreden tegen discriminatie op de arbeidsmarkt. CAO's worden alleen algemeen verbindend verklaard als concrete doelen en inspanningen worden vastgesteld voor evenredige arbeidsdeelname en diversiteitsbeleid. De overheid geeft het goede voorbeeld door anoniem solliciteren toe te passen en bij overheidsopdrachten voorrang te geven aan maatschappelijk verantwoord ondernemende bedrijven en organisaties.

4. De ondersteuning van slachtoffers van discriminatie wordt verbeterd. Zij kunnen terecht bij een professioneel en landelijk dekkend stelsel van bureaus tegen discriminatie. De overheid stelt hiervoor voldoende middelen beschikbaar.
5. Veelbelovende initiatieven van organisaties die bijdragen aan emancipatie worden ondersteund. Scholen besteden aandacht aan de vrijheid van partnerkeuze en versterking van de weerbaarheid van meisjes en homo's tegen druk vanuit hun omgeving over hun relaties en seksualiteit. Wij zijn voor een verbod op gedwongen huwelijken.
6. De komende vier jaar wordt het aantal inburgeringscursussen fors uitgebreid. Die zijn gericht op zelfstandige deelname aan de Nederlandse maatschappij. Bij wachtlijsten krijgen moeders met jonge kinderen voorrang. Voor oudkomers die afhankelijk zijn van een uitkering en makkelijk bemiddelbaar zijn voor werk, maar die onvoldoende de Nederlandse taal beheersen, is deelname verplicht. Inburgeringscursussen moeten aan kwaliteitseisen voldoen. Er komt geen verplichte deelname aan de Naturalisatiedag.

Samen wonen, samen naar school

7. Alle woonwijken worden toegankelijk voor alle inkomensgroepen. Mensen krijgen meer keuzevrijheid door gemengd te bouwen voor arm en rijk, kopers en huurders. Dat geldt zowel voor de op te knappen bestaande wijken als nieuwbouwwijken. De overheid dwingt de gemengde woningbouw af bij woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars.
8. Lage overheden krijgen de ruimte om harde afspraken te maken met woningbouwcorporaties over het tegen gaan van segregatie. Gemeenten worden verplicht gemengd te bouwen en te verhuren.
9. Artikel 23 van de grondwet (vrijheid van onderwijs) wordt gemoderniseerd. Bijzondere scholen zijn verplicht leerlingen te accepteren indien de grondslag van de school wordt gerespecteerd. Gemeenten krijgen tevens de plicht en de bevoegdheid om met alle scholen bindende afspraken te maken over het tegengaan van witte en zwarte scholen.

3 Zoveel mensen, zoveel talenten

Geen talent blijft onbenut

1. Om alle talenten te benutten krijgt het onderwijs in Nederland een forse financiële impuls. Het algehele onderwijsniveau van de Nederlandse bevolking wordt verhoogd. Leerlingen krijgen meer individuele aandacht. Het aantal voortijdige schoolverlaters wordt binnen vier jaar gehalveerd. Functioneel analfabetisme onder allochtonen en autochtonen in Nederland wordt met kracht bestreden.
2. Er komen in het hele land voorscholen om achterstanden bij peuters te bestrijden en te voorkomen. Alle basisscholen worden brede scholen en zijn voortaan open van zeven tot zeven. De brede school biedt onderwijs, opvang, culturele en sportieve activiteiten. De brede school werkt samen met centra voor jeugd en gezin om problemen snel en effectief aan te pakken. Scholen worden gefaciliteerd om (digitaal) pesten tegen te gaan. Het gymnastiek- en zwemonderwijs moet opnieuw een belangrijke plaats innemen op de basisschool.
3. In het VMBO komt beter praktijkgericht beroepsonderwijs op maat. De doorstroming van VMBO naar MBO wordt verbeterd. Er komen meer leerlingbegeleiders. Jongeren die dreigen uit te vallen krijgen een eigen coach of studiebegeleider.
4. Werken in het onderwijs wordt aantrekkelijker gemaakt, zodat de motivatie en de betrokkenheid van leraren bij leerlingen en leerstof toenemen. De werkdruk wordt verminderd: leraren geven minder uren les en krijgen betere ondersteuning door klasse-assistenten, gespecialiseerde vakdocenten en conciërges. Leraren worden beter betaald, vooral de leraren die onderwijs geven aan veel scholieren met achterstanden of moeilijk lerende jongeren.
5. De bureaucratie in het onderwijs wordt teruggedrongen. Er wordt slechts verantwoording op hoofdlijnen van prestaties gevraagd. Schaalvergrotingen en fusies in het basis- en middelbaar onderwijs worden beoordeeld op maatschappelijke wenselijkheid. De kwaliteit van scholen wordt beter gecontroleerd door de Onderwijsinspectie.
6. Gemeenten krijgen een grotere verantwoordelijkheid voor het basis-, voortgezet, beroeps- en volwassenonderwijs. Zij kunnen dan segregatie, schooluitval, taal- en leerachterstand effectiever aanpakken. Financiën zijn geen reden de instroom van kinderen in speciaal onderwijs te beperken. Het regulier onderwijs wordt voor deze opvang beter toegerust. Scholen, lokaal bestuur en bedrijfsleven zijn verantwoordelijk voor het creëren van voldoende stageplekken en leerwerktrajecten.

7. Het wordt het bedrijfsleven onmogelijk gemaakt om via scholen aan jonge consumentenbinding te doen. In het beroepsonderwijs wordt de band met het bedrijfsleven juist versterkt. Hier is directe sponsoring van scholen toegestaan, bijvoorbeeld in de vorm van nieuwe apparatuur.

Dit kennisland kan zoveel beter

8. Het aantal jongeren dat hoger onderwijs volgt moet in de komende jaren sterk toenemen. De toegankelijkheid van het hoger onderwijs wordt vergroot door hogere studiebeurzen. Die worden gefinancierd door een inkomensafhankelijke academicibelasting voor afgestudeerden. Buitenlandse studenten krijgen makkelijker toegang tot ons hoger onderwijs.
9. In het hoger onderwijs worden gevarieerde studiepatronen en flexibele combinaties van studeren en werken/ondernemen de norm. De kwaliteit van het hoger onderwijs moet omhoog door instellingen meer ruimte te geven voor een diverser onderwijsaanbod. Maatregelen die de toegankelijkheid van het hoger onderwijs bedreigen, zoals de mogelijkheid van selectie en collegegelddifferentiatie, worden teruggedraaid. Buitenlandse studenten krijgen makkelijker toegang tot ons hoger onderwijs.
10. Er worden met universiteiten afspraken gemaakt over een evenredig personeelsbeleid. Jongeren, vrouwen en migranten krijgen meer kans op een baan in de wetenschap.

4 Het goede leven

Leven met schone lucht

1. In vier jaar neemt het aanbod én gebruik van het openbaar vervoer toe met twintig procent. Openbaar vervoer, auto en fiets sluiten beter op elkaar aan. Er komen experimenten met gratis openbaar vervoer. Het openbaar vervoer moet uitstekend toegankelijk zijn voor ouderen en gehandicapten.
2. De lucht in steden en langs snelwegen wordt fors schoner en het aantal files wordt verminderd. Vóór 2009 wordt een slimme kilometerheffing ingevoerd. De opbrengsten komen voor een belangrijk deel ten goede aan het openbaar vervoer. Er komen meer schone, energiezuinige auto's, bussen en vrachtwagens door gerichte subsidies en heffingen. Er komen geen nieuwe grootschalige asfaltprojecten meer, zoals nieuwe snelwegen en wegverbredingen.
3. Het verkeer veroorzaakt minder slachtoffers door handhaving van maximumsnelheid rond scholen en in woonwijken van dertig km/u of minder, de invoering van verplichte terugkomdagen voor nieuwe rijbewijshouders en een aanscherping van de alcohol- en drugscontroles.
4. De overlast en de milieuvervuiling van de luchtvaart worden drastisch verlaagd. Luchthavens in Nederland worden minder gebruikt voor overstappers. Schoner vliegen wordt gestimuleerd door Europese en internationale afspraken over CO2-uitstoot. Nederland voert milieu- en geluidsheffingen op vliegverkeer in. De belastingvrijstelling in de Europese Unie voor kerosine wordt opgeheven. Er komen harde geluidsnormen voor de directe én wijde omgeving van Schiphol en andere (regionale) vliegvelden.
5. Er komt een landelijk wandel- en fietsoffensief met de aanleg van 5.000 km extra wandelpad en 3.000 km fiets- en skeelerpad. Fietsroutes worden veiliger en er komen meer gratis bewaakte fietsstallingen in de binnensteden.
6. Duisternis is een milieukwaliteit. De lichtuitstoot wordt fors verminderd.
7. Ook in het binnenmilieu moet de lucht schoon zijn. De overheid ziet toe op een gezonde luchtkwaliteit in gebouwen zoals scholen.

Genieten van het landschap

8. Nederland krijgt voldoende natuur met een rijke dieren- en plantenwereld. Iedereen moet binnen een half uur kunnen genieten van de natuur. Het lint van natuurgebieden (de Ecologische Hoofdstructuur) is klaar in 2015 en is goed per openbaar vervoer bereikbaar. In natuurgebieden als de Noordzee, de Waddenzee, de Biesbosch en De Peel is geen plaats voor schadelijke economische activiteiten als gasboring en landaanwinning.
9. Nederland wordt voldoende beschermd tegen natte voeten, juist door water de ruimte te geven. Waterberging biedt nieuwe kansen voor natuur en recreatie. Rivieren worden sterker verruimd en vaker onderling verbonden. In 2010 is het verdroogde areaal van natuurgebieden met dertig procent verkleind.
10. Het groen krijgt een grote beurt. Met een Deltaplan voor het landschap worden kenmerkende cultuurlandschappen door de aanleg van duizenden kilometers nieuwe heggen, houtwallen en akkerranden in ere hersteld. Er worden dertig Nationale landschappen beschermd en ontwikkeld. Woonwijken bestaan voor minimaal tien procent uit groen en speelterreinen voor kinderen, in nieuwbouwwijken is dit vijftien procent.

11. Met voldoende diensten en voorzieningen, en toegankelijk openbaar vervoer wordt het platteland een prettige plek om te wonen, te werken en te recreëren. Boeren verdienen deels hun inkomen met de ontwikkeling van (agrarische) natuur, recreatie, dienstverlening en zorg. Duurzame innovaties op het platteland worden gestimuleerd. Met betrokkenheid van de plattelandsbevolking worden samenwerkingsverbanden ondersteund. Het Europese landbouwbeleid wordt hervormd. Exportsubsidies voor landbouwproducten worden onmiddellijk afgeschaft en handelsverstorende interne Europese landbouwsubsidies worden drastisch verminderd. Biologische en diervriendelijke landbouw wordt krachtig bevorderd.
12. De verrommeling van het landschap wordt gestopt door bedrijfsterreinen en woningbouwlocaties in het landschap in te passen. Nieuwe wijken en bedrijventerreinen worden zoveel mogelijk duurzaam en ecologisch ingericht. Gebouwen worden gebouwd volgens de beste technieken voor duurzaam bouwen. De grote open ruimte van het Groene Hart mag niet worden aangetast.
13. De economische ontwikkeling van regio's zoals Limburg en het Noorden wordt gestimuleerd door beleid dat gericht is op meer banen en duurzame ontwikkeling. Er komt een snelle treinverbinding tussen het Noorden en de Randstad.

Dieren hebben rechten

14. Dieren hebben recht op een goed leven. Dierenrechten worden opgenomen in de Grondwet en in een nieuw Europees verdrag. Dieren mogen niet onnodig pijn lijden. Veetransporten worden aan banden gelegd en in duur beperkt. Er komt een verbod op dieronvriendelijke ingrepen. Voor huisdieren worden de voorschriften aangescherpt. Er komt een verbod op het houden van nertsen en andere pelsdieren. Beroepsvissers gebruiken methoden waarbij vissen niet of nauwelijks lijden. De plezierjacht wordt verboden. Er komt meer capaciteit bij politie en justitie voor het opsporen en straffen van dierenmishandeling en verwaarlozing. Bij herhaalde en ernstige dierenmishandeling kan iemand een verbod op het houden van dieren worden opgelegd.
15. Het aantal dierproeven wordt de komende kabinetsperiode in stappen verminderd met minimaal vijftig procent.
16. In 2015 is de bio-industrie in Nederland verdwenen. Het aandeel biologische landbouw is dan 25 procent. Landbouwdieren scharrelen weer buiten. Dieren worden ingeënt tegen ziektes als vogelgriep en MKZ, zodat grootschalig doden achterwege kan blijven. We streven in Europees verband naar een verbod op de invoer van exotische dieren en het vervaardigen van foie gras.
17. Het eten van diervriendelijke producten wordt goedkoper. Prijsmaatregelen zorgen voor een jaarlijkse groei van de consumptie van ecologische producten van twintig procent.
18. Voor genetische modificatie geldt het voorzorgsprincipe om milieu en gezondheid te beschermen. Er komt een duidelijk etiket voor producten die met behulp van genetische veranderingen zijn gemaakt. Octrooien en patenten op genen en levende organismen zijn niet mogelijk.

Fijn wonen

19. De woningnood onder jongeren, starters, studenten, ouderen en gehandicapten wordt aangepakt. Er worden ruim 400.000 nieuwe woningen gebouwd volgens de principes van duurzaam bouwen in de bestaande kernen, waarvan 40 procent sociale woningbouw. Door het verminderen van de schaarste stagneren de prijsstijgingen van woningen en wordt de doorstroming op de woningmarkt verbeterd. De wachttijd voor een betaalbare huurwoning daalt van gemiddeld 3,5 jaar naar een half jaar. Sloop wordt ontmoedigd en toekomstbestendige omvorming en renovatie van verouderde panden wordt gestimuleerd.
20. In de Randstad vindt (ver)nieuwbouw vooral plaats binnen de bebouwde kom. Daar komen duurzame woonwijken die een toonzaal zijn voor innovatieve technieken: er wordt net zoveel energie geproduceerd als gebruikt. Ontwikkelingen zijn gericht op kwaliteitsverbetering en verdichting binnen steden en dorpen. Waardevolle open gebieden worden gespaard.
21. Er worden 40.000 nieuwe woningen gerealiseerd in leegstaande kantoorpanden. Om dit te bereiken worden vastgoedeigenaren en gemeenten financieel geprikkeld. Er komt geen antikraakwet.
22. Buurtbewoners krijgen meer zeggenschap bij de inrichting en het beheer van hun directe woonomgeving.
23. De keuzevrijheid van mensen met lage en middeninkomens wordt vergroot door huurders het recht te geven hun woning met korting te kopen van de woningbouwcorporatie, in combinatie met een terugkooprecht voor verhuurders.
24. Huurders krijgen het recht om, individueel en collectief, verbeteringen aan de woning en woonomgeving af te dwingen. Ook krijgen klussende huurders een verbetersubsidie en een korting op de huurprijs.
25. Bij nieuwbouw krijgen mensen als particuliere opdrachtgevers voorrang boven projectontwikkelaars.

26. Aan de bevoordeling van mensen met een koopwoning ten opzichte van huurders, en met name de bevoordeling van rijke en vermogende huishoudens, komt een einde met de aanpassing van de hypotheekrenteaftrek. Het onderscheid tussen zelfstandige en onzelfstandige woonruimte verdwijnt. De beperking van de huurtoeslag voor jongeren tot 23 jaar vervalt. Ook studenten, woongroepers en huurders bij een hospita met te hoge woonlasten krijgen dan recht op huurtoeslag.
27. Er vindt geen verdergaande huurliberalisatie plaats en de gemiddelde huurverhoging is niet hoger dan de inflatie, zodat sociale huurwoningen toegankelijk blijven voor huishoudens met een laag inkomen. Activiteiten van corporaties moeten gerelateerd zijn aan het in stand houden van de voorraad van huurwoningen voor huishoudens met een laag inkomen. De invloed van huurders op het beleid van de corporaties wordt versterkt.

5 Duurzame welvaart

Werk maken van groene innovatie

1. Een innovatieve duurzame samenleving wordt bevorderd door het principe 'de vervuiler betaalt' zo volledig mogelijk toe te passen. Emissierechten worden niet gratis uitgedeeld, maar geveild. Naast heffingen en verhandelbare emissierechten wordt nationale en Europese wet- en regelgeving gebruikt om effectief milieubeleid te voeren. Subsidies worden terughoudend gegeven.
2. De invoering van een grootverbruikerheffing op energie draagt bij aan de gewenste verandering van de structuur van de Nederlandse economie. Die wordt minder energie-intensief en meer gericht op innovatie en kennis. Bedrijven worden gestimuleerd om warmte, water en restproducten uit te wisselen zodat het gebruik hiervan vermindert. Waterbesparing wordt bevorderd.
3. De overheid geeft zelf het goede voorbeeld in het steunen van duurzame innovaties: zij gebruikt groene stroom, koopt biologische en fair trade producten, maakt waar mogelijk gebruik van open source software en bouwt duurzaam.

Nieuwe energie

4. Nederland is voortrekker van een revolutionair Europees milieu- en energiebeleid. Zelf zet Nederland in op forse energiebesparing: twee procent minder energiegebruik per jaar. Veel kan bereikt worden door het isoleren van oude huizen, het gebruik van energiezuinige apparaten zoals spaarlampen en terugdringen van het standby-gebruik. Er worden op lange termijn alleen nog energiezuinige auto's toegelaten op de Europese markt.
5. Duurzame energie wordt waar nodig gestimuleerd met subsidies (die continuïteit kennen) en concreet gerealiseerd door voor energieleveranciers de doelstellingen voor het aandeel duurzame energie aan te scherpen in de tijd, vanaf 10 procent in 2010 naar 25 procent in 2020. Nederland streeft internationaal naar strenge eisen waaraan biobrandstoffen moeten voldoen en aan de herkomst en het soort materiaal dat energiecentrales mogen bijstoken voor het opwekken van groene stroom.
6. Nederland en Europa zetten een diplomatiek offensief in voor behoud van wereldwijde biodiversiteit en voor een internationale aanpak van klimaatverandering. Het vervolg op Kyoto moet een ambitieus en zo volledig mogelijk akkoord zijn. De inzet van handelssancties wordt niet geschuwd bij rijke landen die blijven weigeren deel te nemen. Ontwikkelingslanden worden meer gestimuleerd om mee te doen. Evenals lagere overheden en multinationals.
7. De overheid faciliteert een netwerk van ecoteams op wijkniveau om mensen bewust te maken van hoe men met behoud van welzijn kan bijdragen aan een milieuvriendelijke wereld en geld kan besparen.
8. Kernenergie is geen optie. Borssele wordt alsnog versneld, uiterlijk in 2013, gesloten.

6 Iedereen werkt mee

Werken aan werken

1. De arbeidsparticipatie neemt sterk toe en de werkloosheid gaat fors omlaag. Langdurige werkloosheid wordt voorkomen. Werken tegen een laag loon levert financieel meer op door invoering van een gedeeltelijk basisinkomen voor werknemers. Dat zorgt ervoor dat economische zelfstandigheid eerder mogelijk wordt met een deeltijdbaan en laag loon. De loonkosten voor met name laagbetaalde arbeid voor werkgevers worden verlaagd. Er komen verplichte quota voor het aantal gedeeltelijk arbeidsgehandicapten dat werkgevers, uitgezonderd kleine bedrijfjes en organisaties, in dienst moet hebben. Verder wordt

het in dienst nemen van gedeeltelijk arbeidsgehandicapten gestimuleerd en gefaciliteerd. Bekendheid van bestaande regelingen met dit doel wordt bij werkgevers vergroot.

2. Kleine en startende ondernemers worden gestimuleerd en ondersteund. De financiële en administratieve lasten voor kleine ondernemers worden minder. Het onderscheid tussen werknemers en zelfstandigen in de sociale zekerheidsregelingen wordt verminderd door zelfstandigen aan meer regelingen mee te laten doen. Mensen zonder werk worden beter met hulp en geld ondersteund als ze een eigen bedrijf willen opzetten. Met selectief inkoopbeleid van de overheid krijgen innovatieve ondernemers voorrang.
3. Er wordt een eenvoudig en uitgebreid systeem van dienstencheques ingevoerd voor klussen in en om het huis. Klussen worden goedkoper en daarmee makkelijker uitbesteed. Zwart werk wordt teruggedrongen en iedereen die nu aan de kant staat wordt gestimuleerd om met de dienstencheques (in ieder geval gedeeltelijk) aan het werk te gaan.
4. Nederland zet zich in om in Brussel te regelen dat het lage BTW-tarief voor ambachtelijke dienstverlening (zoals schoenmakers en kappers) zonder bovenlokale afzetmarkt mogelijk is of blijft.

Eerlijke kansen voor iedereen

5. De ontslagbescherming voor mensen met tijdelijk werk wordt verbeterd. Er komt een eenduidig ontslagrecht met korte procedures, zodat outsiders betere kansen krijgen op de arbeidsmarkt. De ontslagbescherming voor zieke en gedeeltelijk arbeidsgeschikte werknemers wordt versterkt. Alle werknemers krijgen door werkgevers gefinancierde scholingsrechten. Deze individuele scholingsrechten bedragen 8% van het loon tot aan modaal, tenzij CAO-partijen hiervan willen afwijken. Bij onvoldoende investeringen in scholing krijgen werknemers recht op een ontslagvergoeding die aan scholing moet worden besteed. Werkgevers die bovengemiddeld werknemers ontslaan, betalen meer aan de WW.
6. Bedrijven mogen geen prooi worden van grillige investeerders die jagen op snelle winst. De overheid stelt grenzen aan de macht van aandeelhouders via strikte regels voor overnames, maximale transparantie van betrokken partijen en beperking van aftrekbaarheid van financieringslasten.
7. Collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO's) worden alleen dan algemeen verbindend verklaard als er harde afspraken zijn gemaakt over evenredige vertegenwoordiging (sekse, leeftijd en etniciteit) in het personeelsbestand. Werkgevers en werknemersorganisaties bevorderen effectief dat werknemers zo lang mogelijk actief kunnen blijven met aangepast werk of gerichte scholing.
8. Zijn mensen werkloos, dan krijgen ze gedurende de duur van de WW-uitkering de tijd om zelf werk te zoeken of een bedrijf te starten, zo nodig met steun van de gemeente. Mensen met een uitkering zonder startkwalificatie hebben recht op onderwijs. Ze kunnen daartoe door de uitkerende instantie worden verplicht. Wie na één jaar toch nog werkloos is, gaat een participatiecontract met de lokale overheid aan tegen betaling van ten minste het minimumloon. Participatie kan van alles zijn: vrijwilligerswerk, scholing, leerwerktrajecten. Ook mensen die nu nog in de bijstand zitten krijgen een contract. Zo nodig worden in het participatiecontract afspraken gemaakt over noodzakelijke hulpverlening. Daarbij wordt rekening gehouden met zorgtaken.

Strijd tegen uitsluiting

9. Mensen die tijdelijk of langdurig niet kunnen werken krijgen een hogere uitkering. De WW-uitkering wordt het eerste half jaar negentig procent en het tweede half jaar tachtig procent van het laatstverdiende loon. Mensen met tijdelijk werk krijgen sneller toegang tot de WW. Mensen die nu in de bijstand zitten maar feitelijk arbeidsongeschikt zijn, krijgen een uitkering op het niveau van het minimumloon. Bij de keuring van gedeeltelijk arbeidsgeschikte werknemers worden mensen die (gedeeltelijk) worden goedgekeurd direct bemiddeld naar werk. Er komen meer financiële prikkels voor werkgevers om mensen niet met een uitkering af te schepen, goed personeelsbeleid te voeren en bijvoorbeeld langdurig werklozen in dienst te nemen.
10. Armoede komt hard aan bij kinderen. De komende vier jaar wordt de armoede bij gezinnen met kinderen teruggedrongen. Gemeenten mogen niet langer alleenstaande ouders met een uitkering aan de kant laten staan door hen standaard een sollicitatievrijstelling te geven. Gemeenten moeten met maatwerk zorgen voor voldoende mogelijkheden voor deeltijdwerk en kinderopvang. De Kinderbijslag wordt inkomensafhankelijk, zodat de overheidssubsidie terecht komt waar deze het hardste nodig is.
11. De AOW-uitkering gaat met 10% omhoog. Migranten afkomstig uit landen zonder oudedagsvoorziening die geen volledige AOW hebben opgebouwd in Nederland krijgen alsnog recht op een volledige AOW. Chronisch zieken en gehandicapten worden voor extra kosten door hun ziekte of handicap gecompenseerd.

12. Het aantal mensen met problematische schulden wordt fors teruggedrongen. Er komt een reclameverbod voor consumptief krediet op radio en tv. Daarnaast gaan aanbieders van kredieten verplicht meebetalen aan schuldhulpverlening. Iedereen die schuldhulpverlening nodig heeft, krijgt deze zo snel mogelijk.

7 Ontspannen zorgen

Tijd voor een ander

1. Ontspannen werken wordt de norm. Deeltijdwerk wordt aantrekkelijk en eerder lonend gemaakt door invoering van een gedeeltelijk basisinkomen voor werkenden. De zeggenschap van werknemers over werktijden en thuiswerken wordt vergroot.
2. Arbeid en zorg wordt eerlijker verdeeld tussen mannen en vrouwen. Financiële voordelen voor traditionele gezinnen in de belastingen en sociale zekerheid worden geleidelijk afgeschaft. De levensloopregeling en spaarloon worden omgebouwd tot ruimere en betaalde verlofregelingen die flexibel op te nemen zijn. Verlofregelingen zijn bedoeld voor de zorg voor kinderen en voor de zorg voor zieke familieleden en vrienden. Het zwangerschaps- en bevallingsverlof gaat van zestien weken naar een half jaar. Partners krijgen twee weken kraamverlof in plaats van de huidige twee dagen. Ouderschapsverlof gaat van drie maanden naar een half jaar per ouder per kind.
3. Kinderopvang wordt een gratis basisvoorziening. Ouders mogen kiezen tussen professionele kinderopvang of een persoonsgebonden budget voor informele kinderopvang. De kwaliteit van de professionele kinderopvang wordt verbeterd en de openingstijden worden verruimd. Scholen bieden allemaal een dagarrangement voor kinderen met allerlei activiteiten, gezond eten en professionele leiding.

Zorg dichtbij

4. Wijken en buurten krijgen meer voorzieningen voor ontplooiing, ontmoeting en ontspanning. Sport, buurt- en jongerencentra en andere voorzieningen zijn voor iedereen dichtbij.
5. Er komen in alle gemeenten centra voor jeugd en gezin, in de buurt of als onderdeel van de brede school. Zij krijgen de regie bij het begeleiden van gezinnen en het doorverwijzen van jongeren met problemen. De kwaliteit van de jeugdzorg wordt verbeterd door het aantal jeugdigen waar een gezinsvoogd verantwoordelijk voor is aanzienlijk te verlagen. Minderjarigen zonder geldige verblijfsvergunning die geen misdrijf hebben gepleegd, mogen niet in een justitiële inrichting worden geplaatst. Er wordt binnen een jaar voor capaciteit gezorgd voor opvang van deze minderjarigen.
6. Ouderen, chronisch zieken en gehandicapten krijgen maximale zeggenschap over het eigen leven. Gemeenten hebben de plicht om hun participatie zo breed mogelijk te ondersteunen. Zo wordt het mogelijk om bijvoorbeeld onderwijs te volgen, te sporten en (vrijwilligers)werk te doen. Vervoer en ontoegankelijke voorzieningen mogen geen beperking vormen voor participatie. Er kan gekozen worden voor een persoons-gebonden budget of voor gemeentelijke ondersteuning. In de gemeente komt één loket voor alle hulpvragen. Mantelzorgers worden beter ondersteund.
7. Verpleeghuiszorg is gericht op de kwaliteit van het leven, met voldoende privacy en aandacht van verzorgenden. Meer geld is nodig voor meer goed opgeleid personeel in de instellingen.
8. In de gehandicaptenzorg staat de keuzevrijheid centraal. De mogelijkheid van ouders om zelf de zorg voor een gehandicapte kind te organiseren wordt beter door het gebruik van persoonsgebonden budgetten te stimuleren. In de instellingen worden de groepen kleiner en de gebouwen beter.
9. Er komt meer bemoeizorg voor mensen in de knel. Schizofrene patiënten en verslaafden die (nog) geen gevaar voor zichzelf of anderen vormen, laten we niet aan hun lot over.
10. Wij willen een maatschappelijk en politiek debat over wanneer sprake is van ondraaglijk en uitzichtloos lijden. Dat gaat ook over de voorwaarden die dan gedefinieerd moeten worden om eigen keuzes aan het eind van het leven te realiseren.

Solidaire zorg

11. De ziektekosten worden solidair opgebracht. Dat betekent solidariteit tussen jong en oud, tussen rijk en arm én tussen gezond en ziek. De financiering van de zorg wordt meer inkomensafhankelijk door de nominale premie te verlagen. De no-claim wordt afgeschaft. Het eigen risico wordt inkomensafhankelijk.
12. Sociale verzekeraars zonder winstoogmerk krijgen een centrale rol in de uitvoering van de publieke basisverzekering. Wachtlijsten worden weggewerkt. Het basispakket wordt uitgebreid tot alle noodzakelijke (voor)zorg waaronder anticonceptie en de basis tandartszorg. Langdurige zorg (AWBZ) komt in het basispakket.

13. Werken als zorgverlener moet weer aantrekkelijk worden. Het vak wordt in ere hersteld door de werkdruk te verminderen en het carrièreperspectief voor verplegenden en verzorgenden te verbeteren via aanpassing van de functie- en beloningenstructuur. Er komen meer stageplaatsen voor zorgverleners in opleiding.
14. De alternatieve zorg wordt door de overheid goed gereguleerd en geregistreerd. Alternatieve beroepsgroepen moeten onder andere aantonen dat zij een opleiding hebben, een goed kwaliteitsbeleid voeren en een klachtenregeling hebben.
15. Er komt een waarborgfonds voor de kosten van medisch noodzakelijke hulp voor mensen die geen ziektekostenverzekering kunnen afsluiten.

8 Land zonder angst

Agenten voor ons

1. Politie en justitie treden in de wijk effectiever op om het veiligheidsgevoel van burgers te verbeteren. De administratieve lasten voor agenten worden verminderd. Zij komen veel meer op straat en in de wijk, zodat wijkbewoners de politie weten te vinden. Er komt geen nationale politie, de prioriteiten worden lokaal bepaald. Lokaal worden ook afspraken gemaakt over de strikte voorwaarden waaronder cameratoezicht en preventief fouilleren kunnen worden toegepast. De identificatieplicht wordt afgeschaft. Ook huiselijk geweld en seksueel misbruik achter de voordeur wordt aangepakt. In de aanpak van eerwraak, vrouwen besnijdenis en gedwongen huwelijken wordt nauw samen gewerkt met organisaties van migranten(vrouwen).
2. Door de productie van softdrugs te legaliseren en de verstrekking van harddrugs op medische gronden uit te breiden, neemt de overlast af en wordt de werkdruk van politie en justitie verminderd. Op landelijk niveau worden afspraken gemaakt over een betere aanpak van jeugd- en zedenzaken en huiselijk geweld.
3. Politiekorpsen vormen met meer vrouwen, homo's en migranten een betere afspiegeling van de maatschappij. Door specifieke wervings- en voorlichtingscampagnes komt ook een evenredige vertegenwoordiging bij officieren van justitie, de reclassering en rechters.
4. Er komt een landelijke registratie van misdrijven jegens groepen op grond van onder andere sekse, etniciteit en seksuele gerichtheid.

Effectief straffen

5. Er wordt snel en proportioneel gestraft. Gedetineerden hoeven niet hun cel te delen. Bij voorkeur worden bij delicten met een lage strafmaat alternatieve straffen toegepast. Ter voorbereiding van de terugkeer in de maatschappij krijgen gedetineerden meer begeleiding, behandeling en opleiding, ook na hun vrijlating. Voor TBS-veroordeelden komen er meer plaatsen en betere begeleiding bij verlof en na afloop.
6. De rechtspositie van slachtoffers wordt versterkt. Politie en openbaar ministerie zijn verplicht slachtoffers die daar prijs op stellen op de hoogte te stellen van het verloop van hun strafzaak. Slachtoffers van lichte misdrijven krijgen het recht om onder begeleiding daders rechtstreeks te confronteren met hun leed en afspraken te maken over compensatie buiten de rechter om.
7. Bij elk politie-, getuigen- en deskundigenverhoor mag de advocaat van de verdachte aanschuiven. Standaard worden deze verhoren op video vastgelegd. De bevoegdheid om verdachten maximaal twee jaar in voorlopige hechtenis te kunnen houden zonder concrete verdenking wordt geschrapt.
8. Nederland gaat kritisch om met uitlevering van verdachten naar landen waar andere rechtsnormen gelden dan hier.

Tegen terrorisme

9. Terrorisme bestrijden we internationaal. Er komt een Europese aanpak voor opsporing en bestraffing van grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme. Iemand die is veroordeeld en bestraft in verband met terrorisme, wordt na zijn bestraffing niet uitgesloten van elementaire rechten en voorzieningen. De Europese Unie verbetert zo spoedig mogelijk de grondrechtenbescherming van burgers en vreemdelingen door toe te treden tot het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens en het Europees Grondrechtenhandvest bindend te maken.
10. Ter voorkoming van criminaliteit en terrorisme wordt de samenwerking tussen inlichtingen- en veiligheidsdiensten, politiekorpsen en gemeentebesturen drastisch versterkt. Over concrete dreigingen worden mensen objectief en eerlijk geïnformeerd.

11. Inlichtingen- en veiligheidsdiensten komen onder strenge democratische en rechterlijke controle. Informatie van deze diensten mag slechts in strafprocessen als bewijsmateriaal worden gebruikt als zij kenbaar is voor de verdachte en zowel wat betreft rechtmatigheid als betrouwbaarheid toetsbaar is door de rechter.

9 Allemaal burgers

Meedoen in de politiek

1. Burgers krijgen meer te zeggen. Er wordt een landelijk, correctief, bindend referendum ingevoerd. De stemgerechtigde leeftijd wordt verlaagd naar zestien jaar. De kiezer krijgt naast een stem op een politieke partij bij landelijke verkiezingen ook de mogelijkheid om zijn of haar stem uit te brengen op de gewenste coalitie. De Tweede Kamer kiest de formateur voor kabinetsformaties. De Eerste Kamer wordt afgeschaft. De burgemeester wordt door de gemeenteraad gekozen. Zo lang dat nog niet mogelijk is, blijft GroenLinks meedoen aan burgemeestersbenoemingen. Iedereen krijgt het recht om wetten door de rechter te laten toetsen aan de grondwet.
2. Migranten die vijf jaar in Nederland wonen, krijgen landelijk en Europees kiesrecht. Kinderen van migranten die in Nederland geboren worden, krijgen de Nederlandse nationaliteit. Mensen die de Nederlandse nationaliteit krijgen, hoeven hun oude niet op te geven.
3. Voor Nederland en de Nederlandse Antillen en Aruba geldt een onverdeeld Nederlands burgerschap. Er wordt geen toelatingsregeling ingesteld voor Antilliaanse en Arubaanse jongeren. Zij krijgen meer kansen om in Nederland te studeren.
4. In de staatkundige verhoudingen staat vergroting van de zeggenschap en zelfstandigheid van de Nederlandse Antillen en Aruba voorop. Nederland bevordert duurzame sociaal-economische ontwikkeling van de Nederlandse Antillen en Aruba door de schuldenlast te saneren. De samenwerking met de lokale politie en justitie wordt verbeterd. De sociale vormingsplicht krijgt structurele ondersteuning.

Beter bestuur, minder management

5. Het openbaar bestuur wordt vereenvoudigd en de bureaucratie teruggedrongen. Het bestuur komt dichter bij mensen. De rol van gemeenten wordt groter op terreinen als het onderwijs, de (jeugd)zorg, veiligheid en werkgelegenheid. Bestuurslagen worden zo democratisch mogelijk gekozen. Het moet voor mensen met vragen en problemen duidelijk zijn waar ze terecht kunnen. Bestuurlijke drukte veroorzaakt door allerlei bestuurlijke tussenlagen en deelvormen wordt afgeschaft. De taak van waterschappen wordt overgenomen door andere overheden.
6. Drinkwatervoorziening, de energievoorziening en het openbaar vervoer zijn nutsvoorzieningen die primair door de overheid moeten worden geregeld. Netwerken die het karakter hebben van een monopolie behoren eigendom te zijn van de overheid.
7. Politiek moet transparant zijn. Een regeerakkoord is kort en bondig en wordt opgesteld door de nieuwe ministers, onder leiding van de minister-president. De coalitiefracties hebben zich enkel gebonden aan een plan op hoofdlijnen, dat de basis is voor het regeerakkoord. Politieke tegenstellingen moeten zichtbaar worden gemaakt en worden uitgevochten in de politieke arena van parlement en gemeenteraad. Politici krijgen geen voorkeursbehandeling ten opzichte van andere burgers in welk opzicht dan ook. Er is soberheid in financiële regelingen die henzelf ten goede komen. De strafrechtelijke immuniteit voor overheden wordt afgeschaft.
8. Inkomens van topbestuurders in de publieke en semipublieke sector blijven onder het niveau van het salaris van de minister-president. In de marktsector wordt zelfverrijking aan de top tegengegaan door georganiseerde tegenstand van werknemers en verplichte opname van salarissen van topbestuurders in CAO's.
9. Op lange termijn wordt Nederland een republiek. Op korte termijn wordt de functie van de koning enkel ceremonieel.

Een open cultuur

10. Het budget voor kunst en cultuur bedraagt 1% van de rijksbegroting.
11. Het vierjaarlijks bestemmen van kunstsubsidies wordt vervangen door een systeem van langlopende subsidies en fondsbeoordelingen. Een deel van het budget zal voor nieuwe projecten gereserveerd worden. Aan de professionele beoordelaars worden hogere eisen gesteld. Gemeenten krijgen meer geld en ruimte om ateliers en broedplaatsen voor kleinschalige kunstzinnige experimenten te ondersteunen. De financiële armslag voor bescherming van het cultureel erfgoed als archieven, musea en monumenten wordt vergroot.
12. De publieke netten worden geheel reclamevrij, met onafhankelijke netredacties, redactiestatuten en een onafhankelijke eind- of hoofdredacteur. Geld van het Stimuleringsfonds Culturele Omroepproducties komt ook beschikbaar voor commerciële televisie om de kwaliteit te verhogen en om de kansen van jonge TV-makers te vergroten. Het aantal publieke televisiezenders wordt teruggebracht naar twee. De taak van de publieke omroep is het aanbieden van een divers pakket programma's, inclusief amusement, dat verschillende doelgroepen aanspreekt. Er komt meer geld beschikbaar voor digitale media en content.
13. Bij machtsconcentraties bij media-aanbieders dient de overheid in te grijpen om pluriformiteit te garanderen. De overheid houdt toezicht op de toegankelijkheid van het digitale domein, gaat digitale uitsluiting tegen en bevordert het gebruik van open standaarden. De publieke sector stapt over op vrije software.
14. Er komt op scholen meer ruimte voor cultuureducatie, met speciale aandacht voor nieuwe media als het internet. De culturele chipcard voor jongeren wordt uitgebreid. Onze monumenten, musea, cultuurhistorische landschappen en archieven moeten makkelijker toegankelijk en beter beschermd worden.

10 Een rijke toekomst

Meer en langer werken, lasten eerlijk delen

1. Het verhogen van de arbeidsparticipatie is de belangrijkste manier om de kosten van de vergrijzing op te vangen. Wij willen een sociale en flexibele AOW die ouderen uitnodigt tot langer doorwerken. Na veertig jaar werken hebben mensen recht op AOW en hierbij telt ouderschaps-, zwangerschaps- en zorgverlof mee als gewerkte jaren. Rijke ouderen gaan meebetalen aan de AOW door de AOW-premie te fiscaliseren.
2. Een brede hervorming van het belastingstelsel draagt bij aan deelname aan werk en eerlijke verdeling tussen rijk en arm. Er komt een nieuw hoog belastingtarief vanaf een inkomen van 100.000 euro. De subsidies aan rijken worden beperkt door de twee grootste aftrekposten - de hypotheekrenteaftrek en de pensioenaftrek - aan te passen en te richten op lagere en middeninkomens.
3. De hypotheekrenteaftrek wordt geleidelijk aangepast. Een hoger inkomen leidt niet langer tot een grotere aftrek. De aftrek wordt een subsidie van dertig cent op elke euro betaalde hypotheekrente voor iedereen die onvoldoende vermogen heeft. Het eigenwoningforfait wordt vervangen door een vermogensbelasting op dat gedeelte van de waarde van de woning dat uitkomt boven de gemiddelde prijs van een koopwoning.
4. Vermogen wordt zwaarder belast bij mensen met veel vermogen. De belasting op vermogen wordt geheven op de feitelijke vermogensinkomsten en de vermogensinkomstenbelasting krijgt net als de inkomstenbelasting een progressief karakter.
5. De belastingen op erfenissen worden gemoderniseerd. Kinderen worden niet langer bevoordeeld ten opzichte van andere erfgenamen, zoals kleinkinderen of vrienden. Grote erfenissen worden zwaarder belast door de belasting meer afhankelijk te maken van de omvang van de erfenis. Het doen van schenkingen tijdens het leven wordt makkelijker gemaakt.
6. Met verstandig begrotingsbeleid wordt niet bezuinigd in slechte tijden en wordt niet teveel geld uitgegeven in goede tijden. Zo moeten Europese afspraken over begrotingsbeleid (Stabiliteits- en Groeipact) geformuleerd worden. Er komt een structureel overschot op de begroting om volgende generaties een lagere staatsschuld en duurzame overheidsfinanciën na te laten.

COLOFON

Totstandkoming verkiezingsprogramma

Dit is het verkiezingsprogramma van GroenLinks. Ruim een half jaar heeft de programmacommissie met veel enthousiasme geschreven aan een bondig programma. Leden, werkgroepen, medewerkers en vertegenwoordigers van GroenLinks hebben bijgedragen om er een wervend programma van te maken. Via de speciale website hebben velen hun ideeën, concrete voorstellen, tips en suggesties laten weten. Inspiratie vond de commissie in gesprekken met veel maatschappelijke organisaties en denkers van binnen en buiten GroenLinks. De uitkomsten van de gesprekken, debatten en adviezen heeft de commissie zo goed mogelijk verwerkt.

Het definitieve verkiezingsprogramma is op het congres van 30 september en 1 oktober 2006 vastgesteld. Het programma is door de programmacommissie onder verantwoordelijkheid van het partijbestuur van GroenLinks opgesteld. De voorzitter van de commissie was Kees Vendrik. De commissieleden waren: Jolande Sap, Martijn Dadema, Olof van der Gaag, Shervin Nekuee, Tineke Strik en Mathilde Streefkerk. De secretarissen waren: Bart Snels en Noortje Thijssen.

Uitgave

GroenLinks
Postbus 8008
3503 RA UTRECHT
(030) 23 999 00
www.groenlinks.nl

oktober 2006

Vormgeving en concept

BSUR Agency, Amsterdam

Druk

Macula, Boskoop
Gedrukt op 100% gerecycled papier

06040324

GROEIMEE

GROENLINKS

GROEIMEE

GROENLINKS

www.groenlinks.nl